

POJKEN BLIR AKTÖR OCH FLICKAN BLIR SKÖR

- EN KRITISK DISKURSANALYS OM SOCIALA
KONSTRUKTIONER GÄLLANDE KÖN OCH
SEXUALITET I LVU 3§-DOMAR.

**NIKE DYST
LINNÈA HELLSTRÖM**

BOYS BECOME DOERS AND GIRLS TURNS FRAGILE

- A CRITICAL DISCOURSE ANALYSIS ABOUT
SOCIAL CONSTRUCTIONS REGARDING
GENDER AND SEXUALITY IN LVU 3§.

NIKE DYST

LINNÉA HELLSTRÖM

Dyst, N & Hellström, L. Boys become doers and girls turns fragile. A critical discourse analysis about social constructions effect on gender and sexuality in LVU 3§. *Degree project in Social Work 15/30 credits*. Malmö University: Faculty of health and society, Department of social work, 2018.

This thesis examines if there is any differences in how gender is produced in the Administrative Court's application of care of young persons (special provisions) act. To do that, we've studied 40 judgements that all has the requirement "social destructive behavior". A social destructive behavior means that the young's behavior is considered to differ from the basic norms in the society. The deviant behavior may be that the young person socialize in inappropriate environments or through the behavior exposes the young's health and development. The judgements we've been studying are from 2017 and 1996, because we want to see if the discourse has possibly changed over the past twenty years. We've used a qualitative method, the critical discursive analyze, to visualize power structures regarding the construction of gender. The thesis is based on the theories social constructionism, discourse analysis and gender theory. By using these method, theories and data, we can note that differences are made between gender and sexuality.

Keywords: critical discourse analysis, discourse, gender, genus, sexuality, social constructionism

Innehåll

1 INLEDNING & PROBLEMFÖRMULERING	5
1.1 Syfte & Frågeställningar	6
1.2 Förtydligande angående begrepp, lagrum och förkortningar	6
1.3 Disposition.....	7
2 LAGSTIFTNING & TIDIGARE FORSKNING	7
2.1 Rådande lagstiftning.....	7
2.2 Det könlösa rättssubjektet	9
2.3 Konstruktionen av kön och könssegregation i sociala verksamheter	10
2.3.1 Kvinnor och mäns olika problematik	11
2.3.2 Statens institutionsstyrelse (SiS) - Kön och behandling.....	12
2.4 Internationell forskning	13
3 TEORI.....	15
3.1 Applicering av teori.....	15
3.2 Socialkonstruktivism.....	16
3.3 Diskursanalys som teori	17
3.3.1 Foucault	18
3.4 Genusteori	20
4 METOD	22
4.1 Forskningsmetod/forskningsansats	22
4.2 Kritisk diskursanalys	23
4.3 Metodologiska överväganden och begränsningar	24
4.4 Tillvägagångssätt.....	24
4.4.1 Urval och avgränsning.....	24
4.4.2 Datainsamling och litteratursökning.....	25
4.4.3 Kodning av material	26
4.5 Verifiering av data	27
5 RESULTAT OCH ANALYS.....	29
Domar 2017	29
5.1 Relationer och sexualitet	29
5.2 Socialt nedbrytande beteende	32
5.3 Psykisk ohälsa	34
5.4 Ett aggressivt, våldsamt och hotfullt beteende	36
Domar 1996.....	39
5.5 Relationer och sexualitet	39
5.6 Socialt nedbrytande beteende	40

5.7 Psykisk ohälsa	41
5.8 Ett aggressivt, våldsamt och hotfullt beteende	42
6 SLUTDISKUSSION	44
6.1 Svar på frågeställningar	44
6.2 Diskussion av metod	46
6.3 Förslag på framtida forskning	47
REFERENSER	48
BILAGA 1	50

1 INLEDNING & PROBLEMFÖRMULERING

I regeringsformen (RF), en av Sveriges fyra grundlagar, fastställs det att varje enskild individ ska dömas utifrån en opartiskhet samt saklighet. Domar, förvaltningsmyndigheter och liknande ska beakta allas likhet inför lagen. Tillämpning av den så kallade likhetsprincipen samt av objektivitetsprincipen har förvaltningsrätten skyldighet att beakta då beslut gällande myndighetsutövning tas. Vi kommer i denna studie rikta in oss på lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) 3§, det så kallade beteenderekvisitet och främst det som beskrivs som det "socialt nedbrytande beteendet". Vi kommer att studera hur en individs könstillhörighet samt sexuella läggning kan komma att påverka bedömningen och beslutet av ett LVU, på grund av rådande normer i samhället. Vi kommer i studien att utgå ifrån en socialkonstruktivistisk syn på kön, vilket innebär uppfattningen om könet som socialt och historiskt tillskapat snarare än den biologiska beteckningen. Därmed kommer den teoretiska övertygelsen gällande den rådande könsmaktsordningen präglade vår studie och vi vill därmed förklara begreppet på följande vis: köns/genussystemet verkar övergripande i den svenska samhällsordningen vilket bidrar till en hierarki mellan könen. Detta återspeglas i arbete, familjesfär, inom politiken med mera. Hierarkin bygger på en föreställning om skillnader mellan män och kvinnor, där könet tillskrivs olika egenskaper och karaktärer. Denna föreställning har blivit en kultur i samhället som vidare har kontinuerligt upprepats och blivit till norm (Gemzoe 2002).

Föreställningar angående kön och sexualitet reproduceras kontinuerligt genom skriven text, diskurser och språk. Dessa förstås och normaliseras inom olika samhällsinstanser och blir till en föreställd "sanning" eller "kunskap". Problematik uppstår då någon avviker från den tilldelade könsrollen och bryter normen, ett agerande som därmed ses som "onormalt" eller "avvikande". I utredningar som LVU är det socialarbetarens utredning, och därmed åsikter och kunskap som blir underlaget för beslutfattandet gällande omhändertagandet. Barnet eller ungdomen har i sig en väldigt liten chans till att påverka beslutet. Processen kring beslut om LVU ger stor möjlighet till rådande normer kring kön att framträda. Statistiken visar att pojkar omhändertas i större omfattning och tidigare studier visar på att flickors sexualitet benämns i större utsträckning än pojkar i beslutsunderlaget (Socialstyrelsen 2017, Schlytter 1999). Vi anser att det finns ett intresse av att studera förvaltningsrätten och LVU-domarnas språkbruk då denna maktinstans kan komma att påverkas av föreställningar och normer i olika beslutsfattanden. Då samtliga involverade i processen får genom språket ett "godkännande" av föreställningen i form av beslutet, kommer föreställningen att fortsätta accepteras och reproduceras.

1.1 Syfte & Frågeställningar

Studien syftar till att undersöka hur rådande normer gällande kön och sexualitet tar sig uttryck i LVU-domar med inriktning på 3§ och rekvisitet ”socialt nedbrytande beteende”. Studien kommer utgå ifrån en diskursanalys samt en socialkonstruktivistisk synvinkel och genusteori. Studien kommer problematisera hur olika begrepp och beteenden förstås och accepteras utifrån normativa föreställningar om kön och sexualitet.

Hur konstrueras kön och sexualitet i 3§ LVU-domar?

Har diskursen förändrats de senaste tjugo åren i 3§ LVU-domarna?

1.2 Förtydligande angående begrepp, lagrum och förkortningar

Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU)- I lagen framgår det att den unge ska beredas vård om någon av situationerna som beskrivs i 2§ och/eller 3§ förekommer. 2§ räknas som “miljöfallen” och appliceras då den unga utsätts för fara i hemmet, exempelvis våld. Studien kommer som tidigare nämnt fokusera på fallen kring 3§, “beteendefallen” och lagen lyder följande: *Vård skall också beslutas om den unge utsätter sin hälsa eller utveckling för en påtaglig risk att skadas genom missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller något annat socialt nedbrytande beteende.* Paragrafen syftar till då det är den unges egna beteende som anses utgöra en risk. I en LVU-process är det socialsekreterare inom socialtjänsten som startar en utredning. Utredningen ligger sedan till grund för att bedöma om den unga behöver omhändertas. Beslutet fattas av förvaltningsrätten efter att socialnämnden har ansökt om vården.

Socialt nedbrytande beteende - Rekvisitet inbringar en mångtydighet men syftar övergripande till att den unga beter sig på ett sätt som avviker från samhällets rådande normer. Det kan exempelvis handla om umgänge med människor med missbruksproblematik eller prostitution (Prop. 1989/90:28). LVU är en tvångslag vilket innebär att staten kan bereda vård utan den berördas samtycke. Utövandet av tvångsvård är ett starkt överträdande mot en persons integritet och sker därför endast då alla frivilliga alternativ uttömts eller nekats till.

Myndighetsutövning - Ett beslut som tas enligt 3§ LVU räknas som en myndighetsutövning och innebär att myndigheten har befogenhet att genom makt utföra beslut om tvångshandlingar (tvångsvård) gentemot den enskilda medborgaren utan hens samtycke eller medgivande.

Kön och genus - Genusbegreppet har sitt ursprung i engelskans “gender” och infördes för att beteckna den sociala och historiska konstruktionen gällande uppfattning om kön. Engelskan har således två begrepp för att definiera kön där gender belyser det sociala könet och sex belyser det biologiska könet. I svenskan har därför begreppet genus införts som ett begrepp för att betona det sociala könet, då begreppet kön redan funnits och uppfattats som att beteckna det biologiska könet. Av både språkliga och teoretiska skäl kan det däremot vara svårt att direkt översätta engelskans gender till svenska (Gemzöe 2002). Kvinnohistorikern Yvonne Hirdman har inom svensk maktutredning förklarat att det socialt konstruerade könet uppkommer på grund av sociala strukturer där en förklaring är

att dels män är överordnade kvinnor och/eller att kvinnor och män strukturellt hålls isär (Schlytter 1999). Både Hirdmans teori samt begreppet genus har kritiserats för att inte inkludera faktorer vid förståelse för den enskilda individens agerande utifrån könstillhörighet. Genusbegreppet blir användbart i syfte att belysa sociala normer och strukturella maktförhållanden men inte när en ska förstå en faktisk handling i en påtaglig situation. Då blir det relevant att inkludera den biologiska uppfattningen om kön då begreppet även inräknar kroppen samt att utifrån ett konstruktivistiskt synsätt är även uppfattningen om vad som är ett biologiskt kön redan socialt bestämt. Kroppen är alltid skapad i en kultur (ibid). Studien kommer utifrån dessa argument utgå utifrån genusteori som övergripande teori samtidigt som begreppet kön kommer att användas för att studera materialet.

Diskurs - Begreppet kan förklaras innebära en samling av talade eller skrivna regler som används i ett bestämt socialt sammanhang. I dessa sociala sammanhang skapas normer för vad som kan eller inte kan sägas i både tal eller text i det sociala rummet (Bergström & Boréus, 2000).

Samhällets normer – När det i studien nämns ”samhällets normer” utgår analysen ifrån allmänheten och samtligas syn och ansvar för den reproduktion av konstruktivistiska skillnader avseende kön och sexualitet. Vi tar ställning genom våra teorier att synen på kön- och sexualitet konstrueras och reproduceras världen över.

1.3 Disposition

Studien kommer att inledas med begreppsliga förklaringar till olika lagrum samt till olika teoretiska begrepp som studien kommer innehålla. Vidare kommer vi presentera de tre teorier som ligger till grund för studien; socialkonstruktivism, diskursanalys samt genusteori. Hur vi arbetat med materialet kommer presenteras i metodkapitlet. Kapitlet kommer även innehålla forskningsansats, validitet och reliabilitet, urval samt forskningsetiska grundprinciper. Kapitel 5 kommer innehålla en analytisk del av resultatet och slutligen presenteras en diskussion.

2 LAGSTIFTNING & TIDIGARE FORSKNING

Kapitlet börjar med att presentera rådande lagstiftning avseende individen som rättssubjekt i samhället, processbeskrivning gällande LVU samt beskriva hur de rättsliga normerna förhåller sig till rättsreglerna. Sedan kommer den tidigare forskningen att presenteras. I avsnitt 2.2, Det könlösa rättssubjektet, kommer forskning gällande konstruktion av kön i LVU domar presenteras. I avsnitt 2.3 konstruktionen av kön och könssegregation, presenteras forskning med fokus på hur verksamheter inom socialtjänsten och statens institutionsstyrelse (SIS) tar beslut, bemöter och särbehandlar klienter utifrån dennes könstillhörighet. I det sista avsnittet, 2.4, presenteras internationell forskning.

2.1 Rådande lagstiftning

Socialtjänstlagen (SOL) är en ramlag vilket innebär att lagen har övergripande mål och riktlinjer som omfattar alla verksamheter och som ska ligga till grund för

lagens mål och värderingar. Det är upp till varje enskild kommun att själva bestämma över organisationens specifika verksamheter och dess utsträckning (Friis 2005). I socialtjänstens portalparagraf framgår lagens övergripande mål och syfte: att samhällets socialtjänst skall på demokratins och solidaritetens grund främja människornas ekonomiska och sociala trygghet, jämlikhet i levnadsvillkor samt aktiva deltagande i samhällslivet. Den nuvarande socialtjänstlagen trädde i kraft 1980 och dess grundläggande syfte är i huvudsak att bistå människor som befinner sig i någon form av utsatthet (Friis 2005). Vidare i lagen framgår i kapitel 5 socialtjänstens särskilda bestämmelser för vissa utsatta grupper och däribland i 5:1 socialnämndens ansvar för barn och unga. I paragrafen framgår bland annat att socialnämnden ska verka för att barn och unga växer upp under trygga och goda förhållanden, att aktivt arbeta för att förebygga och motverka missbruk bland barn och unga, att tillsammans med samhällsorgan, organisationer och andra som berörs, uppmärksamma och verka för att barn och unga inte vistas i miljöer som är skadliga för dem, att i nära samarbete med hemmen sörja för att barn och unga som riskerar att utvecklas ogynnsamt får det skydd och stöd som de behöver och, om barnets eller den unges bästa motiverar det, vård och fostran utanför det egna hemmet. Socialtjänstlagen bygger på samtycke vilket innebär att en insats enbart kan bistås om den enskilde, eller den enskildes vårdnadshavare beroende på ålder, ger sitt medgivande (Friis 2005).

Socialtjänsten har möjlighet att använda tvångsmedel mot en enskild genom särskilda tvångslagstiftningar. I fall där ett barn får illa får socialtjänsten ansöka om ett så kallat LVU, lagen om omhändertagande av barn i vissa fall. Detta gäller då barnet riskerar att fara illa på grund av den miljö barnet vistas i, och/eller, då barnet riskerar att fara illa på grund av hens eget beteende. Lagen ska ses som komplement till socialtjänstlagen för att ge myndigheter befogenhet att ingripa då det finns en påtaglig risk att individen kommer till skada, eller då den enskilde riskerar att skada andra. Lagen är detaljreglerad för att kunna garantera den enskildes rättssäkerhet gentemot myndighetsutövning (Friis 2005). Som tidigare nämnt kommer denna studie fokusera på LVU §3 mål, de så kallade beteendefallen. Ett beslut om LVU förutsätter att vårdnadshavare eller ungdomen (om hen fyllt 18 år) ej samtycker till frivilliga insatser. Vården kan också beslutas även om den enskilde eller föräldrarna samtycker till vården men då det finns sannolika skäl att misstänka att vården ändå inte kommer bistås (ibid). Då socialnämnden ansökt om vård till länsrätten ska ett beslut tas med underlag av den skriftliga utredningen som skickats av socialnämnden i samband med LVU ansökan. Vanligtvis kompletteras beslutet genom muntlig förhandling i rättegång då den unga, baserat på ålder och mognad, också får framföra sin talan. I processen gällande LVU består därmed de båda parterna av den unge och den yrkande socialnämnden (Schlytter 1999).

I förvaltningsprocesslagen (FPL) framgår socialnämndens skyldighet att ett ärende ska bli så pass utrett som dess beskaffenhet kräver 8§ FPL. En grundlig redogörelse för den unges förhållanden samt en redogörelse för de sakförhållanden som utgör grunden för omhändertagande och behovet av vård ska därmed finnas med i socialnämndens ansökan. Det ska även finnas med en redovisning av potentiellt tidigare insatser riktade till den unga samt en framställning av den vård som socialnämnden anser att den unge har behov av. Beslutet av förvaltningsrätten baseras då främst på den ovannämnda dokumentationen men parterna har även möjlighet att framföra åsikter i den muntliga förhandlingen (Schlytter 1999).

Det svenska rättssystemet ska ses som en helhet där olika delar samverkar i relation till varandra. Det gäller bland annat de olika rättsreglerna såsom lagar, förordningar, praxis och domslut. Dessa vilar i grunden på de rättsliga normerna. De rättsliga normerna kan vara bindande eller icke-bindande. De bindande normerna är skrivna och allmänna, enligt regeringsformen är en lag en generell benämning på en bindande norm. Även föreskrifter räknas som bindande normer gentemot myndigheter och enskilda. En icke-bindande norm räknas inte som rättslig och innebär exempelvis allmänna råd (Schlytter 1999). Normer behövs för att kunna avgöra huruvida olika rättsregler ska tolkas och appliceras i olika sakfrågor. Normerna kallas generellt för rättskälleprinciper och har tillkommit genom praxis.

Normerna ska ses som vägledande då beslut ska tas när det samtidigt föreligger någon typ av konflikt. Rättskällorna innebär även värderande normer, som på samma sätt ska vägleda beslutsfattande till vilka värden som väger tyngre och som eventuellt bör prioriteras (Schlytter 1999). Ett exempel kan vara i beslutsfattande av LVU 2§, miljöfallen, då beslutsfattare måste ta hänsyn till lagen om barnets bästa och samtidigt till en vårdnadshavares rätt till sitt barn. Konflikten kan uppstå då dessa förutsättningar ställs mot varandra och beslutsfattare måste väga vilka olika värden som bör fästas vikt på. Besluten tas, förutom med hjälp av rättskällor och rättsregler, även med stöd av professionellas uttalanden, parternas yrkanden, bevisning med mera (ibid).

De rättsnormer som utgör rättskälleprinciperna och de lagar som stiftas är inte huggna i sten utan måste betraktas utifrån den samhälleliga kontexten. Normerna är ett resultat av människans kunskaper, av empiri och av erfarenheter (Schlytter 1999). Ett exempel kan vara hur debatten kring abort har förändrats under de senaste årtiondena. Genom att läsa tidigare lagtext kan en förstå hur diskursen kring abort förändrats i takt med samhällets normer. Att föda barn utanför äktenskap var i den tidigare samhällskontexten något ”syndigt” och avvikande från den rådande normen.

En skulle sammanfattningsvis kunna förklara det genom att det rättspositivistiska paradigmet är ett resultat av sociala konstruktioner och blir därmed något som är föränderligt.

2.2 Det könlösa rättssubjektet

I regeringsformen 1:2§ framgår att: Det allmänna ska motverka diskriminering av människor på grund av kön, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, språklig eller religiös tillhörighet, funktionshinder, sexuell läggning, ålder eller andra omständigheter som gäller den enskilde som person. Rättssubjektet ska bedömas neutralt och jämlikt. Vidare framgår det även i barnkonventionen att: Konventionsstaterna ska respektera och tillförsäkra varje barn inom deras jurisdiktion de rättigheter som anges i denna konvention utan åtskillnad av något slag, oavsett barnets eller dess föräldrars eller vårdnadshavares ras, hudfärg, kön, språk, religion, politiska eller annan åskådning, nationella, etniska eller sociala ursprung, egendom, handikapp, börd eller ställning i övrigt.

I ytterligare rättskällor, lagar och riktlinjer framgår kravet på ett rättssystem som ska ta beslut oberoende av kön och som ska främja jämlikhet mellan kvinnor och män.

Astrid Schlytter belyser i hennes studie från 1999 argument för att den könsneutrala lagstiftningen LVU 3§ är utformad av och för pojkar och snarare diskriminerar flickor. Schlytter (1999) har genom ett könsmaktsperspektiv granskat 137 länsrättsdomar (idag förvaltningsdomar) från -94 där den unga blivit omhändertagen på grund av att minst ett av de tre rekvisiten misshandel, brottslig verksamhet och/eller annat socialt nedbrytande beteende kunde uppfyllas. I studien framför Schlytter bland annat problematiken kring hur domar benämner och problematiserar flickors sexuella utåtagerande (Schlytter 1999). Schlytter nämner exempel på hur domarna beskriver hur flickorna tar skada av sitt sexuella beteende och att flickans beteende därför problematiseras. Flickan ses som självdestruktiv och därmed finns det en påtaglig risk för den unges hälsa och utveckling. Det Schlytter (1999) menar i sin studie är att problematiken kring det destruktiva sexuella beteendet inte endast bör ses genom flickan utan måste ses i ett större självdestruktivt sammanhang. Flickan befinner sig i en problematisk situation som också medför att hon utnyttjas sexuellt. Genom att benämna situationen flickan befinner sig i, att hon blir utnyttjad sexuellt av en eller flera män, belyser en också en maktrelation mellan könen. Flickan hade inte blivit utnyttjad sexuellt om det inte fanns någon eller några som ville utnyttja flickan. Hon befann sig i en situation som tillät det att hända. Hon använder samtidigt sin sexualitet för att skada sig själv men också samtidigt för att få bekräftelse. Oavsett blir resultatet sexuellt självdestruktivt och flickan kan komma att beredas vård. Däremot menar Schlytter att det sammanhanget som flickan befinner sig i bör nämnas och problematiseras i domarna i syfte att minska reproduktionen av flickors sexuella beteende som avvikande (ibid).

Vidare problematiserar Schlytter (1999) hur flickors sexualitet beskrivs som problematisk när det finns misstankar eller oro kring graviditet. Det finns en oro kring att flickor kan komma att utnyttjas på grund av exempelvis en äldre partner eller en partner med egen problematik. Schlytter menar på att det endast nämns i något enstaka fall att pojken haft en partner och/eller att han betett sig på ett sexuellt utmanande sätt. Däremot problematiseras inte pojkars sexualitet på samma sätt som flickornas. Det finns inte skrivet i någon dom att en oro kring pojken är att då han har ett sexuellt utåtagerande beteende och träffar äldre kvinnor, råkar göra någon av kvinnorna med barn (ibid). Schlytter framhäver också en skillnad i bedömningen gällande missbruksrekvisitet, där pojknormen är mer tillåtande än flickornas. Pojkarna kan ta sig större friheter utan konsekvenser. Missbruket för flickorna problematiseras utifrån att de finns risker för flickornas fysiska och sexuella sårbarhet i samband med drogkonsumtion. I studien problematiseras även rekvisitet socialt nedbrytande beteende som enbart utformat efter pojkars beteende. Schlytter redogör för detta genom att bevisa hur det inte går att hitta praxis, propositioner eller förarbeten där förklaringar till rekvisitet innefattar en psykisk och/eller suicidproblematik, vilket är en av de främsta anledningarna till att flickor omhändertas (ibid)

2.3 Konstruktionen av kön och könssegregation i sociala verksamheter

2.3.1 Kvinnor och mäns olika problematik

I boken *Genus i socialt arbete* belyser författarna hur förklaringar kring sociala problem och socialt arbetet förstås, utformas och reproduceras genom en grundläggande föreställning om genus och kön (Kullberg et al 2012). Utifrån en socialkonstruktivistisk teori förklaras i boken uppkomsten av sociala problem som en process som växer fram i samhället. Ett socialt problem etableras då fenomenet blir applicerbart på många människor, problematisk för många människor samt bekräftas som ett problem av samhällsliga institutioner (ibid.)

De sociala problemen är sammankopplade med en existerande maktrelation i samhället mellan olika grupper och individer. Författarna i boken menar att det är de sociala relationerna samt förhållandet till ekonomi, kultur och politik som skapar sociala problem (Kullberg et al 2012).

I studier av sociala problem finns det en tydlig distinktion mellan hur kvinnor och män kopplas till olika typer av problematik. Detta bekräftas bland annat i statistik där män och kvinnor tenderar att vara överrepresenterade inom olika områden. Män har en klar överrepresentation kring brott och lagöverträdelser, bland missbruksproblematik visar statistiken att mäns konsumtion av alkohol och narkotika är betydligt högre än kvinnors samt lider män generellt av hemlöshet i större grad än kvinnor (Kullberg et al 2012). Kvinnor är däremot överrepresenterade inom statistik kring sjukdomar på grund av psykisk ohälsa. Kvinnor konsumerar fler läkemedel än män, däribland främst ångstdämpande, sömntabletter och smärtstillande. Kvinnor är även överrepresenterade bland socialbidragstagande då de i större utsträckning tillhandahåller sjukdomspenning, socialbidrag och bostadsbidrag (ibid).

Genom statistik bekräftas idéer om kön samtidigt som den bekräftar den rådande könsmaktsordningen. Män knyts till sociala problem som hotar samhällsordningen och som är utåtriktade och utmanande. Detta leder till en idealiserad bild av en man som en aktör, aggressiv, tar för sig, självbestämmande osv. Kvinnornas sociala problem förklaras istället utifrån fler individuella faktorer såsom att kvinnor är passiva och självdestruktiva. Då deras agerande tenderar att riktas inåt uppfattas kvinnor därmed inte utgöra samma hot mot samhället som män. Utifrån ett könsmaktsperspektiv kan dessa förklaringar ligga till grund för den reproduktion av idéer om en över- och underordning kring könen, där kvinnan målas ut som svag, ett offer och utsatt (Kullberg et al 2012).

Inom verksamheter rörande socialt arbete tyder forskning kring genus på att det finns ett "görande" av kön inom det sociala arbetets praktik. Detta framkommer bland annat i studier kring bedömning och bemötande av klienter då utfallet skiljer sig beroende på klientens könstillhörighet (kvinna och man). Ett exempel på detta framkommer i bland annat Catharina Thörns avhandling *Kvinnans plats(er)* från 2004.

Thörn belyser hur socialtjänsten i verksamheter kring hemlöshet särbehandlar kvinnor och män utifrån förgivet tagna föreställningar om kön. Catharina har i sin avhandling studerat diskursen om hemlöshet med främst fokus på kvinnor och med utgångspunkten att diskursen, föreställningarna och bilderna av hemlöshet är starkt kopplade till maktrelationer och främst på ett politiskt plan. Studien syftar till att belysa hur olika verksamheter reproducerar föreställningar om hemlösa och

dess problematik och speciellt hur hemlösa kvinnor kategoriseras till en homogen grupp (Thörn 2004).

I studien intervjuas personal på verksamheter kring hemlösa och det framgår att det finns en tydlig könssegregation kring utformningen av verksamheterna samt kring argumenten för hemlöshet gällande kvinnor och män. Hemlöshet för kvinnor beskrivs som en annan problematik än hemlöshet för män. Det argumenteras bland annat för att verksamheter kring hemlöshet bör vara könsuppdelade då kvinnor inte antas kunna "vara sig själva" då män är närvarande. Detta med förklaringar om att kvinnor måste sminka sig och bete sig på ett annorlunda och "feminint sätt". Argument finns också att då det antas att många hemlösa kvinnor har ett bagage fyllt av destruktiva relationer till män, där de blivit misshandlade och/eller utnyttjade och därför har en påtaglig risk att hamna i samma situation igen då det finns möjlighet att ingå i en ny relation om det finns män boende på verksamheten (Thörn 2004). Här finns även en tydlig genomsyrade heteronorm då det antas att kvinnor enbart är attraherade av och vill ingå i en relation med män.

Vidare i studien argumenteras det för att könssegregerade boenden är bättre för kvinnor då de kan utveckla sina "kvinnliga koder" tillsammans med andra kvinnor. Det antas att den "kvinnliga identiteten" har förstörts i samband med hemlösheten. Verksamhetens aktiviteter är även utformade utefter vad en kvinna antas tycka är intressant och trevligt, som baka och pyssla. Kvinnor får också utrymme att beakta sin "kvinnlighet" genom skönhetsrutiner. En av intervjupersonerna säger följande:

"...kvinnorna ska kunna komma hit nedkissade, nedspydda, nedmensade, inte ätit på flera dagar, inte sovit, misshandlade, mår jättedåligt och totalpsykotiska. In i duschen med henne och det är så fantastiskt med kvinnor att man har någon slags autopilot. Så hur psykotisk och påtänd man än är så ställer man någon i duschen med en Loreálshampoo flaska i handen och då börjar dom tvätta håret och så. Det är ett sätt att hjälpa dom att samla ihop sig själva".
Vidare; "Vi kan klippa håret lite, och sedan får vi smink från bodyshop och då kan dom sminka sig lite" (Thörn 2004, s137).

Vidare i studien framgår det hur hemlösa kvinnors aggresiva beteende förklaras utifrån skam och skuld. Det antas att kvinnorna har en starkare koppling till sin familj, kvinnorna antas även vara prostituerade och identifieras som offer i större utsträckning än män (ibid).

2.3.2 Statens institutionsstyrelse (SiS) - Kön och behandling

Leili Laanemets och Arne Kristiansen tilldelades uppdraget från SiS att skriva en forskningsrapport med syftet att studera bemötandet gentemot flickor/kvinnor respektive pojkar/män ur ett jämställdhetsperspektiv, personalens åsikter om det rådande jämställdhetsarbetet samt i vilka situationer personalen uppmärksammar olikheter inom behandlingen beroende på kön/genus (SiS 2008).

Forskningsrapporten studerade sju avdelningar för vård av ungdomar, två var akutavdelningar för respektive kön och de andra var utrednings- och behandlingsavdelningar eller bara behandlingsavdelningar. På en av

avdelningarna vårdades både flickor och pojkar och på resterande var pojkar och flickor separerade. Det fanns några LSU-dömda (tvångsinsats vid namn: Lag om verkställighet av sluten ungdomsvård) ungdomar på tre av studiens valda avdelningar (ibid).

I den delen av studien som avser flickor och pojkar, synliggjordes hur skillnader kunde se ut i personalens bemötande gentemot könen. Personalens bemötande mot flickor handlade främst om tankar gällande kränkning och integritet vid vården. Mycket av personalens arbete handlade om att stärka flickorna och ge dem trygghet. I relationen personal-flickor bemöttes flickorna utifrån sina uttryckta känslor och tilläts känna sig "små". Personalen anpassade sig därför i arbetet efter flickornas varierande beteende och mående. Bemötandet mot pojkar hölls mer auktoritär och framstod därför som mer ensidig då arbetet centraliserades till att handla om att disciplinera pojkarna (SiS 2008). I studien visade det sig att personalens bemötande mot pojkarna framstod som mer ensidig då arbetet handlade om att stödja pojkarna till att bli starka, ansvarstagande och rationella män som inte visade några känslor (ibid).

Avseende regelbrott och våld skiljde sig även personalens bemötande mellan pojkar och flickor (SiS 2008). Toleransen mot regelbrott var kortare när de utfördes av pojkar än flickor. Vad gäller våld arbetade personalen med strategier mot det våld pojkarna utförde mot personalen själva, kontroll mot flickor handlade om att flickorna inte skulle göra sig själva illa. Nolltoleransen mot pojkarnas våld bemöttes med ett auktoritärt förhållningssätt med tydliga gränssättningar. Vid flickornas våld agerade personalen avvaktande och försökte möta flickorna i deras mående utan att riskera att kränka dem. Forskningsrapporten visade att vården av flickor omfattas mer innebära vård och stöd på ett personligt plan (ibid).

Av studien framgår att av de parrelationer som flickor respektive pojkar hade, såg det olika ut på de avdelningar som ingick i studien. Flickorna talade mer öppet om sina pojkvänner medan snacket om partners på pojkavdelningar inte syntes till eller hördes av på samma sätt. Parrelationer kontrollerades av personal på respektive avdelningar där personal avgjorde hur mycket kontakt flickorna och pojkarna fick ha med sina partners. Vad Laanemets och Kristiansens studie uppmärksammade hade pojkar något fler närmare kontakter med flickvänner än vad flickor hade med sina pojkvänner. Olika anledningar och resonemang låg bakom detta och ett exempel på diskussioner som studien nämner handlade om personalens restriktivitet mot flickorna och deras partnerrelationer, efter ett tillfälle då en 16-årig flicka rymt från institutionen för att bo tillsammans med sin tjugofem år äldre pojkvän. Flickorna beskrivs därför behöva skyddas för att inte riskera att utnyttjas (SiS 2008).

2.4 Internationell forskning

Dr Gwynedd Lloyd har tillsammans med flera forskare skrivit boken "Problem girls: understanding and supporting troubled and troublesome girls and young women". Syftet med boken är att belysa hur flickor och unga kvinnor som definieras som "besvärliga flickor" i dels en professionell, men även samhälllig kontext beskrivs och förklaras utifrån socialt konstruerade föreställningar om kön. Boken problematiserar hur etiketter såsom "störande känslomässiga och

beteendemässiga svårigheter, "riskfyllda beteenden", "brottslighet", "störande beteende" med flera, förklaras och förstås utifrån en köns kategoriserad process (Lloyd 2005).

En av författarna, Teresa O'Neill, är docent vid Bristol university och bedriver forskning främst om barn och unga i fosterhem samt barn i straffrätts systemet. Hennes studier utgår ifrån barns rättigheter och har ett genusperspektiv. O'Neill beskriver hur flickor i tonåren inte enbart måste handskas med utmaningen att vara ungdom, utan även hur deras beteenden måste överensstämma med idéer om rollen som kvinna. O'Neill menar att beteenden som upplevs störande eller besvärliga kan i fall med pojkar förstås som enskilda pojkestreck och ursäktas med idéer om att "boys will be boys" (O'Neill 2005). När pojkar begår några harmlösa lagöverträdelser, snattar eller hamnar i slagsmål, har samhället en större förståelse för detta då det finns en normativ föreställning om maskulinitet med mannen som hård, tuff och självsäker. När flickor begår samma typer av lagöverträdelser blir det däremot ett dubbelt övertramp då de dels begår en handling som samhället inte accepterar men också för att de begår en handling som inte faller in i den normativa rollen som kvinna. O'Neill skriver hur professionella inom rättsväsendet uttalar sig om "problem flickor" som besvärliga och "out of control". Deras beteenden tillskrivs som avvikande och flickorna anses vara i behov av interventioner, detta trots att flickorna inte begått kriminella handlingar (O'Neill 2005). Vidare menar O'Neill att den kvinnliga sexualiteten är central i diskursen kring "besvärliga flickor". Hon skriver att de professionella interventionerna riktade åt flickor alltmer är ett resultat baserat på en oro kring sexualiteten och/eller på grund av ett misslyckande av att anpassa sig efter kvinnliga normer. Hon hävdar att professionella interventioner, såsom ett omhändertagande, legitimeras genom att flickan har ett behov av att skyddas. O'Neill skriver att i diskursen, som göms bakom den skyddande välfärdsstaten, finns det en påtaglig rädsla för unga kvinnor som är sexuellt utåtagerande, sexuellt aktiva och fria från manlig kontroll (ibid.).

O'Neill (2005) beskriver i kapitlet hur flickor och pojkars väg in i vårdsystemet skiljer sig då pojkar i allt högre grad blir omhändertagna och vårdas på grund av ett kriminellt beteende. För flickor är det däremot högst ovanligt att de blir omhändertagna på grund av kriminalitet. Istället är det främst problematik i hemmet som är den avgörande faktorn för vård (däribland våld och sexuella övergrepp). Att många unga flickor väljer att lämna huset, rymmer eller sover på annat håll på grund av riskerna i hemmet bör, enligt O'Neill, signalera till de professionella att något inte står rätt till (O'Neill 2005). Paradoxalt nog, blir flickans flykt från hemmet istället definierat som ett problematiskt beteende och flickan beskrivs som bortom kontroll och att hon inte klarar av gränssättningar. Flickan har därför ett behov av vård för att kunna skyddas från sin vagabonderande tillvaro. Oron för flickan legitimerar vården då en flicka som rymmer hemifrån kan hamna i en farlig miljö med risk för kriminella handlingar som snatteri, risken att utsättas för sexuella övergrepp eller risken att tvingas in i prostitution och bli ett offer för trafficking. O'Neill menar att det blir i diskursen ett accepterat koncept att flickorna som är besvärliga (exempelvis genom att rymma hemifrån och ha sexuellt umgänge med olika män) behöver vårdinsatser bland annat på grund av risken det innebär att vara ung kvinna men också på grund av ett beteende som anses avvika från den kvinnliga normen (ibid.).

Forskaren Cathy Street (2005), som främst har inriktat sig på barn och ungdomars mentala hälsa, belyser i samma bok hur ungdomars mentala hälsa skiljer sig åt beroende på om de är pojkar eller flickor. Streets forskning har bedrivits i Storbritannien och hon har hämtat statistik och information från bland annat hennes egen forskning men också från studier genomförda av bland annat Glasgow University och Public Health Institute of Scotland (PHIS). I studierna om ungdomars mentala hälsa framgår tydliga skiljaktigheter beroende på ungdomens kön. Flickor riskerar i allt större grad att drabbas av depression, neurotiska störningar, ätstörningar samt är riskerar att anamma ett självskadebeteende. För pojkar är riskerna för att utsätta sin mentala hälsa i större grad kopplad till missbruk av alkohol och narkotika samt är det vanligare att pojkar begår självmord. Ungdomars mentala hälsa har under de senaste åren försämrats universellt (Street 2005). Idag diagnostiseras fler och fler ungdomar med depression, ofta kopplat till stress, samt diagnostiseras alltför många ungdomar med psykiska diagnoser. Bland insatser som riktats till ungdomar har pojkar statistiskt sett erhållits fler stöd- och vårdinsatser än flickor. Street, tillsammans med flera andra forskare, betonar hur flickors mentala problem har varit mindre prioriterat då beteendet inte har uppmärksammas och kommit i skymundan av pojkars beteenden som varit mer synligt och utåtagerande. Detta beror främst på att flickors psykiska ohälsa oftast tar sig uttryck i ett självskadebeteende som är osynligt för andra (ibid).

I studien gjord av PHIS undersöktes vilka faktorer som gör ungdomar glada. Det framkom bland annat att flickor i högre grad sammanlänkar sin egen lycka i relation till andra. I studien framgick att vänskap var en av de faktorer som flest flickor beskrev göra dem lyckliga. För pojkar var lycka i högre grad kopplat till deras egna prestationer, pojkar svarade att det som gjorde dem lyckliga var bland annat att utföra någon aktivitet eller någon sport (Street 2005). För flickor i tonåren är även bekräftelse av andra en väsentlig faktor för att de ska känna sig värdefulla och sedda. Känslor av ensamhet och bristande sociala kontakter är starkt sammanlänkade med flickors psykiska ohälsa och utgör i stor grad risken för depression. Författarna till studien vill med statistiken därmed visa hur viktigt det är att prioritera och synliggöra flickors mentala hälsa och öka antalet insatser med vård och stöd (ibid).

3 TEORI

3.1 Applicering av teori

I följande kapitel kommer studiens teorier presenteras. Teorierna kommer ligga som grund för att kunna analysera de insamlade materialet för att därefter kunna besvara studiens frågeställningar. Först presenteras socialkonstruktivismen, som i denna studie blev ett självklart val då studiens frågeställningar är utformade efter idéer om kön som socialt konstruerade.

I studien kommer en kritisk diskursanalytisk metod användas, därmed föll det naturligt att studien även skulle använda sig av diskursanalys som teori. Denna teori använder vi genomgående i vårt analysarbete vid läsning av domar och analys av dessas innehåll. Vi har även valt att ta med genusteori som också den utgår ifrån socialkonstruktivistiska teorier, men som erbjuder vidare förklaring till samhällets normer gällande föreställda skillnader mellan könen.

3.2 Socialkonstruktivism

Søren Barlebo Wenneberg skriver i *Socialkonstruktivism* (2010) att begreppet konstruktion innebär en medveten eller omedveten handling, som utförs eller baseras efter människors gemensamma vanor. På detta sätt skapas sociala mönster. Wenneberg förklarar att dessa sociala mönster med gemensamma vanor externaliseras till andra människor i deras närhet och blir på så sätt också andras vanor. Genom detta utformas vad Wenneberg kallar för institutioner. En institution innebär en grupp av människor med gemensamma vanor. Samhället består av ett stort antal sådana institutioner som barn föds in i och de vanor som råder i barnets institution blir och uppfattas som något naturligt. I och med denna process har en objektivering skett. Objektiveringen förklaras bero på vad Wenneberg kallar *den sociala verkligheten*, som innebär både något externt och internt hos människan. Barn internaliserar, medvetet eller omedvetet, de rådande vanor och sociala normer som de växer upp i och blir först sociala varelser då de anammat dessa. Wenneberg talar om att barnen internaliserar dessa normer och handlingsmönster genom det han kallar för primärsocialisation, det vill säga barnets uppväxt och i sekundärsocialisation (skola, arbetsliv). Då gemensamma handlingsmönster och vanor innebär något naturligt inom institutionen skapas även något onaturligt, avvikande, i de beteenden som inte överensstämmer med dessa.

Socialkonstruktivism är deskriptiv i sin mening då teorin används för att beskriva, demaskera och dekonstruera verkligheten (Wenneberg 2010). Wenneberg benar ut begreppen kognitiv dissonans, typifiering, legitimering som följande kommer presenteras i betydelse till socialkonstruktivismen. Kognitiv dissonans är något vi upplever när vi befinner oss i en miljö som gör oss osäkra på hur vi ska uppträda socialt. Situationen innebär något nytt och något bristande i överensstämmelse med det vi känner till. Den nya situationen upplevs på så sätt som något avvikande i förhållande till det normala den enskilde är van vid. I dessa "institutionskrockar" kan en typifiering ske där den ena tillskriver den andra karaktärsdrag som förklarar de andras uppträdande. Detta innebär att roller skapas mellan de olika parterna som utmynnar i att institutionerna delas in i olika sociala fack där respektive institution handlar inom. De olika institutionerna bör på så sätt kunna likställas med samhällsskillnader och syner mellan till exempel klasser, kön eller etniciteter. För att institutionernas egna handlingar och vanor inte ska ifrågasättas av andra krävs en legitimering. Denna legitimering tydliggör den sociala och institutionella ordningen på så sätt att den framstår som meningsfull (Wenneberg 2010).

Wenneberg skriver om hur den sociala verkligheten både innebär det fysiska mänskliga beteendet och av de intentioner som människor tilldelar detta beteende. Detta innebär att det fysiska mänskliga beteendet (aktörerna och deras beteenden) ses som något ontologiskt objektivt som tillges en ontologiskt subjektiv innebörd eller attribut (Wenneberg 2010). Den sociala verkligheten kan genom medvetenhet, omedvetenhet och studier av dessa, påverkas och konstrueras (Wenneberg 2010). Detta diskuteras vidare i avsnittet genusteori (kapitel 3.4).

Vad gäller konstruktionen av kön eller genus förklarar Wenneberg, att det är en intentionell tolkning som skapats genom människors val vid kategorisering av

människor (Wenneberg 2010). Inom socialkonstruktivismen finns argumentationer om att kategoriseringen av könsorgansskillnader på samma socialt producerade sätt skulle kunna ersättas av skillnader mellan till exempel människors hårfärger. Enligt teorin är betydelsen av kön en illusion skapad genom sociala konstruktioner. En illusion skapad genom konstruktioner, som fått en starkare odontologisk betydelse än vad skillnaden mellan könen i sig egentligen är (ibid).

Ett basalt begrepp för diskussioner inom socialkonstruktivismen är samhällets syn på kunskap och vad som uppfattas som kunskap (Wenneberg 2010). Till skillnad från de klassiska professionerna har kunskap en annan betydelse inom det sociala arbetet och de semiprofessionella. Vidare diskussion kring vetenskapens kritik mot socialkonstruktivismen förs vidare i nedanstående stycke. Inom det sociala arbetet beskriver Marcus Herz i *Kritiskt socialt arbete* (2012) att det finns ett behov av att reflektera över kunskapen en brukar, förmedlar och använder sig av i sitt maktutförande.

Kritik som riktats mot socialkonstruktivismen kan innebära teorins problematiserande av kunskapsbegreppet - vad är verklig kunskap? Inom vetenskapen innebär socialkonstruktivismens teorier beträffande kunskap ett motsatt syfte för vetenskapens kunskapsrealister, vars strävan är att söka och uppmärksamma ny kunskap (Sahlin i Meeuwisse & Swärd 2013). Detta blir således en krock teorier och professioner emellan där socialkonstruktivismen kan uppfattas som hotfull gentemot de så kallade vetenskapliga kunskapsrealister på så sätt att deras kunskap ifrågasätts. Socialkonstruktivismen kan uppfattas hotfull då frågor kan ställas som - hur vet vi att den kunskap vi har är verklig och inte bara konstruerad? Dessa frågor och påståenden anses radikala inom kunskapsteoretisk konstruktivism (Wenneberg 2010). En intressant aspekt som socialkonstruktivismen och Wenneberg (2010) tar upp om forskare själva väljer sin data och sina teorier finns det plats för subjektiv och social påverkan av resultaten och den nya kunskapen som tas fram.

3.3 Diskursanalys som teori

Begreppet diskurs kan definieras på så vis att det finns ett bestämt sätt att tala och förstå verkligheten och är bundet till den sociala- eller kulturella kontexten. I en diskursanalys ligger intresset i att studera språket och hur det används i relationen mellan text och avsändare, mellan text och mottagare samt mellan avsändare och mottagare (Bergström & Boréus 2000). Språket är något socialt konstruerat och används i syfte att förklara och forma verkligheten. Genom att studera olika diskurser kan forskare lättare få en förståelse för hur olika logiker och normer i samhället är och blir socialt eller kulturellt accepterade och därmed det som anses "trovärdigt" och "sant".

Inom samhällsvetenskapen har diskursanalysen fått en alltmer framträdande roll under de senaste decennierna. Den gett oss verktyg till att förstå hur bland annat olika begrepp och sanningar i språket och det offentliga samtalet, kan förstås utifrån mänskliga föreställningar om hur någonting är. Analysen är även användbar i den bemärkelsen att forskare kan använda sig av olika materialtyper i större utsträckning. I studier av språket kan en genom analysverktyget studera allt från nedskrivna lagtext och dagboksanteckningar till intervjuer eller debatter i

media och så vidare (Börjesson & Palmblad 2007).

Den traditionella samhällsforskningen riktar sig främst åt att ringa in ett problem och förklara olika faktorer till problemets existens. Forskarens fokus har riktats till de framträdande aktörerna inom det studerade området och utgått från sakkunnigas uppfattningar, definitioner och kategoriseringar av exempelvis sociala problem. Experter inom varje område har därmed blivit de som ges tolkningsföreträde och som sätter agendan för diskursen. Det har hävdats att då forskare fokuserar på de sakkunnigas upplevelser och tolkningar, blir forskningsstudier ännu ett bekräftande verktyg för den redan etablerade diskursen (Börjesson & Palmblad 2007).

Utifrån ett konstruktivistiskt synsätt förklaras all typ av kunskap som socialt konstruerat och kan inte återge en bild av verkligheten då verkligheten inte är entydig. Genom språket, som också är socialt konstruerat, kan vi definiera och benämna händelser, problem, samhällsfenomen och så vidare. Det bidrar även till att skapa ett sammanhang och en förståelse för hur någonting är och på så sätt producerar vi idén om verkligheten (Bergström och Boréus 2000).

Diskursanalysens fokus på språkliga uttryck och den diskursiva relationen som finns mellan olika grupper handlar om att se hur språket inte beskriver och avbildar verkligheten, utan hur den formar den. Genom att använda sig av diskursanalysen kan forskaren studera hur människor uppfattar, förstår, talar eller förklarar olika typer av sociala begrepp. På så sätt erbjuds olika förklaringar till verkligheten och för fram olika sanningar eller alternativ till det ”redan förgivet tagna” (ibid).

3.3.1 Foucault

Michel Foucault var en fransk filosof och idéhistoriker vars främsta huvudinriktningar var sociologi och psykologi. Foucault är antagligen den tänkare som är starkast kopplad till diskursanalysen. I sin analys av diskursen ställde Foucault frågan "Qu'est-ce qu'un auteur?" (på svenska "Vem är författaren?") i syfte att betona hur diskurser kan betraktas utifrån ett maktperspektiv och vem som har rätt att uttala sig och inte (Börjesson & Palmblad 2007).

Foucault menade att en diskurs kan ses som ett regelsystem som kan legitimera en viss typ av kunskap hos en viss typ av aktör och samtidigt utesluta en annan. Regelsystemet verkar utifrån den samhälleliga kontexten och blir därmed förändringsbar över tid. Foucault förklarade hur diskursen kan användas för att kontrollera och disciplinera människor. Han beskriver att makt är något som utvecklas i mänskliga relationer och ger vissa människor begränsningar och andra får möjligheter (Bergström & Boréus, 2005). Han kallade dessa procedurer för ”utestängningsmekanismer” och exempel på dessa kan vara hur något definieras som rätt eller fel i samhället, eller hur något ses som avvikande och något annat som normalt.

För Foucault stod makt och kunskap i relation till varandra. Han beskrev hur den etablerade kunskapen som förväntades kunna “säga sanningen” blev ett redskap för maktutövning (Ritzer 2013). Genom att studera diskursen ville Foucault inte nå någon djupare förståelse för hur något hade uppstått utan syftet var att skala av diskursen, ordna och fördela den på olika nivåer. Detta genom olika hierarkier, att upptäcka nya begrepp, särskilja begrepp från varandra, förstå relationen mellan de

olika elementen och så vidare. Foucault fäste särskilt intresse av de diskurser som “försöker rationalisera och systematisera sig själva i förhållande till särskilda sätt att säga sanningen” (Ritzer 2015, s 501)

Foucault beskriver hur de så kallade utestängningsmekanismerna blir ett resultat av den etablerade kunskapen då det är kunskapen om någonting som reglerar vad som får sägas och inte sägas i diskursen. Foucault benämner inte främst någon som aktör utan talar istället om “subjektspositioner”. Dessa subjektspositioner kan vara en individ eller en organisation och blir, ju högre graderade de är, de som reglerar vad som skapas eller syns i diskursen (Bergström & Boréus 2005).

Inom ramen för diskursanalys beskriver Foucault olika beroendeförhållanden inom och mellan diskurserna. Bland annat beskrevs det som han kallade *det intradiskursiva beroendeförhållandet*. Detta tar fasta på olika faktorer inom en diskurs och dess relation till varandra över tid. Genom att undersöka ett uttryck eller en benämning för något, exempelvis sexualitet, kan en genom en diskursanalys bland annat i skriven text se hur begrepp har fått en ny innebörd över tid eller i vissa fall en helt ny betydelse (Bergström & Boréus 2005).

I sin bok *Sexualitetens historia* utvecklar Foucault sin diskursanalys kring hur sexualitet och tal om kön förändrats historiskt. Foucault skriver om hur det under 1600-talet bedrevs ett mer öppenjärtligt samtal kring sexualitet och kön, att det inte fanns någon större återhållsamhet i diskursen. Men under 1800-talet togs den tidigare frispråkiga diskursen över av den viktoriaiska borgerligheten. Foucault menar att sexualiteten blev inlåst och flyttades in till hemmet och till det heterosexuella äktenskapet. Samtalet kring sexualitet kontextualiseras till att istället handla om fortplantning. Det blev det gifta paret, kvinna och man, som satte upp normen och förebilden för sexualiteten, och det blev dom som fick rätten att tala och dela med sig av kunskapen kring sexualitet och kön (Foucault 1976). De samtal kring kön som inte fördes med den viktoriaiska borglighetens godkännande, tystades ner. Foucault menar paradoxalt nog att det var under den tid då diskursen kring kön och sexualitet var förbjuden var samtidigt också den tid då diskursen växte som starkast. Han menar att det var under denna tid som vetenskapen fick ett större intresse för sexualitet och kunde sammankoppla individens sexualitet med exempelvis ett avvikande beteende. Läkarvetenskapen, psykologin och psykiatrin var tre områden där individens sexualitet fick en mer betydande roll. En könspolitik trädde fram och sexualvetenskapen utformades. Detta skapade i sin tur en etablerad och erkänd kunskap kring könet och sexualitet. Kunskapen kunde därmed både kontrollera och reglera hur diskursen kring kön och sexualitet skulle föras och av vem. Den kunde samtidigt reglera, tysta och stänga ute andra diskurser (ibid). Vidare i boken ifrågasätter Foucault det moderna samhällets diskurser kring sexualiteten som förtryckt, samtidigt som det upprätthåller ett kontrollerat och konstruerat samtal kring kön? Vad kan behovet av att försöka frigöra diskursen kring sexualitet och kön få för motsatta makteffekt? Foucault skriver att “*Man jagar fram könet och tvingar det till en diskursiv existens*” (Foucault 1976, s 56). Därmed kan talet om kön och sexualitet växa fram och reproduceras inom alla områden och kring alla ämnen från ekonomi till juridik, till moral och så vidare. En mångfald av diskurser kring sexualitet och kön bär även med, vad Foucault benämner som hemligheter, kring sexualitet och kön. Han menar att tystnaden också är en väsentlig del av strukturella maktstrategier, att en bör fokusera på hur tystnaden fördelar sig och

vem som inte får tala, att det inte bara finns en tystnad utan flera tystnader (Foucault 1976).

“Talet innehåller och producerar makt; det stärker makten men undergräver den också, blottställer den, gör den bräcklig och bygger fördämningar för den. På samma sätt skyddar tystnaden och förtegenheten makten, befäster dess förbud; men de lossar också på dess grepp, ger möjlighet till mer eller mindre öppna överträdelser” (Foucault 1976, s 110)

Citatet kan tolkas i syfte att tydliggöra hur en etablerad kunskap kring exempelvis sexualitet och kön lämnar ute andra samtal och diskurser. Citatet syftar också till hur kontroll av kön och sexualitet också reproduceras och växer. Inte bara genom talet utan också genom tystnad. Foucault skriver även att då det finns en diskurs som anses vara rätt finns det även en motdiskurs. Då det finns makt finns det även motmakt. Han exemplifierar bland annat i boken hur homosexualiteten började kräva sin rätt i diskursen, hur den började tala om sig själv och tog för sig, och samtidigt krävde att se sig själv som normal trots att läkarvetenskapen hade etablerat en kunskap om homosexualiteten som avvikande och till och med som sjukdom (Foucault 1976).

I denna forskningsstudie blir därmed den diskursiva analysen, tillsammans med Foucaults teorier kring kunskap och makt, centrala verktyg i förståelsen kring hur auktoritativa föreställningar konstruerar kön och sexualitet i lagtext samt hur språket reproducerar och rättfärdigar den förgivet tagna kunskapen om kön och sexualitet.

3.4 Genusteori

Utvecklingen av genusvetenskapliga teorier har expanderat sedan 1970-talet med diskussioner och förklaringar kring samhällets könsmaktsordning och dess konstruktioner av kön (Mattsson 2010). I studien används genusvetenskapens teorier med dess förklaringar till hur kön socialt konstrueras och inte ses som något biologiskt. Genusteori syftar i studien till att komplettera socialkonstruktivismens tankar avseende förklaringsmodeller om konstruktionen av kön och är därför relevant för att kunna besvara studiens frågeställningar.

Tina Mattsson (2010) skriver att uppfattningar om kön förändras beroende på i vilken social, historisk och kulturell kontext vi diskuterar eller befinner oss i. Det vill säga att könsens betydelser är föränderliga mellan tid och rum. Beroende på kontexten tid förändras men kvarstår samhälleliga förväntningar av köns förhållningssätt som framställts utifrån biologiska idéer om dess olikheter och egenskaper. Mattsson tar upp exempel på hur samhället gör skillnad på kön, till exempel genom bestämda färger på kläder beroende på vilket kön personen har och hur vuxna kan tala med mjuka röster till flickor och mer bestämda röster till pojkar. Barn fostras genom bland annat dessa exempel, in i stereotypa könsroller om vad som är feminint och vad som är maskulint. Dessa föreställningar följer barnet vidare under livsloppet och reproduceras i sociala möten och interpersonella relationer.

Det feminina och maskulina normaliseras och bekräftas vid önskat beteende och straffas vid oönskat beteende då det anses avvikande (Mattsson 2010). Enligt Judith Butler reproduceras konstruktioner av kön genom bland annat språk och

handling på ett sådant osynligt och självklart sätt som framstår som något naturligt (ibid). Det är på grund av samhällets osynliggörande av dessa normer av konstruktioner som Butler förklarar att det sociala arbetet och forskning har en betydelsefull roll av anledningen att synliggöra dessa konstruktioner av kön. Ett exempel på hur det sociala arbetet reproducerar dessa föreställningar kring kön är genom tilldelningen av olika behandlingsformer för kvinnor och män som baserat på konstruktionella tolkningar separerar könen i vad som anses maskulint och feminint (ibid).

Judith Butlers syfte med sin bok *Genustrubbel* (2007) är att tvinga forskare att reflektera över begreppsanvändningen av kön och genus och att skapa förvirring kring genuskategorierna. Butler (2007) ifrågasätter den så kallade heterosexistiska fördomen som innebär att vi är födda antingen med ett kvinnligt eller manligt biologiskt kön. Enligt Butler innebär denna binära fördom den primära konstruktivistiska könskategorierna som samhället gör och som senare följs av en sekundär genuskonstruktion med feminina eller maskulina egenskaper. Dessa två genuskategorier har en ömsesidig dragning till varandra och genom denna heterosexistiska fördomen reproduceras föreställningar om könets och sexualitetens olikheter (Butler 2007). Föreställningar om kön och sexualitet är så ingjutet i samhällets normer som är legitimerad av ett maktpolitiskt system. Genom samspelet mellan makten och diskurser legitimerar normkulturen en obligatorisk heterosexualitet (ibid). Butler (2007) benämner denna form av reproduktion för *den heterosexuella matrisen* och diskuterar att när den heterosexuella matrisen talar om utveckling innebär det en normalisering. Denna matris är skapad utifrån sociala konstruktioner baserade på heterosexistiska fördomar som ständigt reproduceras. En ny diskurs krävs därför för att medvetandegöra sociala konstruktioner som utifrån heteronormativa tankar om det naturliga, också skapar och reproducerar att andra beteenden anses onaturliga. Butler menar att det krävs handling från samhällets invånare för att förändra de rådande dominansrelationer som skapats utifrån normer av konstruktioner (ibid).

Harriet Holter och Hanne Haavind forskning under 1970-talet påvisade ett resultat av att användandet av könsneutralitet inom det sociala arbetet kan innebära en legitimitet åt kvinnoförtryck där männen blir en norm och kvinnorna åsidosatta (Hydén i Meeuwisse & Swärd 2013). Holter och Haavinds forskning kan tolkas som en verklighetens kritik gentemot Butlers vision om det könlösa sociala arbetet. Yvonne Hirdmans teorier kan dock erbjuda en förklaring till Holter och Haavinds forskning, genom det som Hirdman kallar genussystemet. Genussystemet utgår från manligheten som norm och det så kallade isärhållandets princip (Mattsson 2010). Genussystemet grundas i förklaringsmodeller om patriarkatets maktordning och samhällets konstruktioner av kön. Som beskrivet ovanstående innebär dessa konstruktioner separatistiska tankar om de olika biologiska könen och dess tillhörande attribut (det vill säga de feminina och maskulina skillnaderna). Dessa ligger till grund till tankar om att kvinnor håller sig eller kopplas till vissa platser, arbetsuppgifter och hålls inom det privata, och männen har sina platser, arbetsuppgifter och hålls inom det offentliga. Dessa separatistiska idéer om femininitet och maskulinitet reproduceras trots att de över tid och rum kan förändras. Principen handlar om att könen inte blandas, men vid jämförelse av könen finns hierarkin där manligheten som norm påverkar att männens erfarenheter och handlingar värderas högre än kvinnornas (ibid). Genom Hirdmans genussystem kan Holter och Haavinds forskningsresultat tolkas som att

när kvinnor och män blandas osynliggörs de tydliga skillnaderna i rummet, men på grund av att manligheten som norm fortfarande präglar samhället blir männens platser, arbetsuppgifter och offentliga ställning/attityd det synliga och tar över kvinnornas.

4 METOD

I detta kapitel presenteras forskningsansatsen som utgår från en kritisk diskursanalys. Kapitlet innefattar även en utförlig processbeskrivning från hur data samlats in till hur studiens resultat ska analyseras. Kapitlet avslutas med en reflektion gällande forskningsetiska aspekter.

4.1 Forskningsmetod/forskningsansats

Det finns inom samhällsforskningen två metodologiska angreppssätt: kvalitativa metoder och kvantitativa metoder. En kvalitativ ansats och metod handlar om att "gå nära" objektet som studeras. Den kvalitativa metoden brukar definieras som en strävan efter förståelse och ett ifrågasättande av förgivettagna antaganden (Aspers 2007). Detta gör att metoden är vanlig och relevant inom samhällsforskning och högst aktuell för denna studie då vi ska studera och ifrågasätta konstruktioner av kön som bygger på just förgivettagna antaganden.

Kvalitativ metod kännetecknas av att de slutsatser som forskningen resulterar i är sammankopplat till det insamlade datamaterialet, eller rådatan som det också kallas. Slutsatsen och analysen är tillsammans med rådatan kopplat till teori och tidigare forskning, vilket gör att slutsatsen får en tydligare grund i motsats till bara ett abstrakt resonemang (Denscombe 2009). Detta tar sig också uttryck i att inom kvalitativ dataanalys kan inte rådatan tala för sig själv eller framstå som självklar, vilket kan vara slutsatser inom kvantitativ metod där resultatet kan vara baserat på statistik och siffror. Rådatan måste inom kvalitativ metod genomgå en repetitiv process, alltså måste datan genomgå kontinuerligt flera gånger, fram och tillbaka mellan det insamlade materialet. Därefter ska rådatan tolkas utifrån det empiriska materialet.

Kvalitativ metod utgår oftast ifrån en induktiv ansats, vilket innebär att forskningen går från data till teori som sedan leder till en slutsats (ibid). Den kvalitativa metoden brukar även innebära att forskningen är partikularistisk, vilket innebär att forskningen riktas in på enskilda faktorer, som ska generera en analys för att belysa generella mönster och/eller problem (Hjerm et al 2014).

Den kvalitativa metoden delas ofta in i 5 olika steg, en process som vi under studien arbetat efter. Först handlar det om att formulera en forskningsfråga. Sedan följer val av teori och metod för studien, genererandet av empiriskt material, kodning och analys av materialet och det sista momentet är att presentera resultaten (Aspers 2007). Se vidare 4.3 Tillvägagångssätt.

Vi har i forskningsanalysen utgått ifrån både teori- och metodverktyget kritisk diskursanalys, som beskrivs vidare i nästkommande avsnitt. Genom att använda en diskursanalys kan forskaren, tillsammans med det inhämtade datamaterialet, diskutera och kartlägga olika begrepp och teman som uppstår i texten/språket. Därefter ett mönster skapas utifrån en teoretisk grund eller hypotes. Detta moment

beskrivs även inom forskning som kvalitativ dataanalys. En kvalitativ analys är alltid iterativ, vilket innebär att forskaren gör flera genomgångar av materialet och kontinuerligt jämför och bearbetar olika mönster med hjälp av tidigare forskning och teoretiska utgångspunkter (Hjerm et al 2014).

4.2 Kritisk diskursanalys

Den kritiska diskursanalysens övergripande mål är att kartlägga samband mellan språkbruk och den sociala praktiken. Syftet med metoden är att synliggöra den diskursiva praktikens roll i reproduktionen av ojämlika maktförhållanden (Winther Jørgensen & Philips 2010). Genom att använda sig av en kritisk diskursanalys kan en studera hur den diskursiva praktiken speglar sociala strukturer som formar, upprätthåller och reproducerar sociala och kulturella förändringsprocesser (ibid).

Att använda kritisk diskursanalys som metod innebär en konkret lingvistisk textanalys av språkbruket i social interaktion. Genom att studera språket i texter med en kritisk metod, kan forskaren i sitt synliggörande av sociala strukturer bidra till social förändring mot ett mer jämlikt samhälle (Winther Jørgensen & Philips 2000). Författarna skriver även att forskaren genom sitt kritiska förhållningssätt inte kan påstå en opartiskhet i sin forskning (ibid). Istället får forskaren motivera och förklara sitt förhållningssätt efter valda teorier som utgör den kritiska ståndpunkten för forskningen.

Fairclough menar att diskursen kan analyseras genom tre funktioner: konstruktion av sociala identiteter, konstruktionen av sociala relationer samt genom ett kunskaps- och betydelsesystem (Fairclough 2001). Det gäller både individer och grupper identiteter och relationer som i sitt existentiella sammanhang har en påverkan i det så kallade kunskaps- och betydelsesystem som de rör sig inom. Med det menas att individers och grupper interaktionistiska sammanhang konstruerar en idé om vad som anses vara kunskap och betydelsefullt. Vidare finns det två aspekter som ska analyseras som innebär *den kommunikativa händelsen* (i vilket sammanhang språkbruket används) och den så kallade *diskursordningen* (Winther Jørgensen & Philips 2000). Diskursordningen förklarar innebära en sammanställning av de diskurstyper som finns inom en social institution. Exempelvis på en Förvaltningsrätt där möten sker mellan olika professionella och vanliga medborgare. De mötande individernas diskursiva praktiker interagerar i mötet och deras diskurstyper används på bestämda sätt (Fairclough 1992). Fairclough menar att konstruerandet av tal och skrift skapas genom en interaktionsprocess som sedan kan analyseras utifrån den sociala diskursens kontext som möjliggör ett synliggörande av bakomliggande sociala betydelser (ibid). Genom denna modell menar Fairclough att forskaren kan uppmärksamma ojämlika maktförhållanden.

I vår studie använder vi oss av Faircloughs uppfattning om den kritiska diskursanalysen som ovanstående presenterats. Vi kommer inte att gå in på de presenterade dimensionerna i sig, utan har istället valt att analysera domarna utifrån den sociala och diskursiva praktiken. Vid läsningen av domarna använder vi på så sätt den kritiska diskursanalysens "glasögon" när vi läser texterna och kombinerat med valda teorier, försöker vi utläsa eventuella sociala maktstrukturer och skillnader i beskrivningen av könskategorierna. Genom att använda oss av

den kritiska diskursanalysen studerar vi interaktionen i texterna, det vill säga den kommunikativa händelsen och diskursordningen, för att försöka förstå och synliggöra sociala betydelser. Vi använder oss av denna metod i kombination av andra kvalitativa tillvägagångssätt som hjälper oss att tematisera och koda vårt material, detta presenteras vidare i nedanstående avsnitt.

4.3 Metodologiska överväganden och begränsningar

I idéskissen vi skrev inför studien var vår första tanke att vi skulle undersöka de utredningar som görs av socialtjänsten och som ligger till grund inför ett LVU. Vi undersökte hur vi skulle få tillgång till dessa med hänsyn till sekretessen. Vi fick meddelat av förvaltningsrätten att det kan bli svårt att begära ut utredningarna från socialnämnden samt att det skulle krävas ett godkännande från etiska rådet. Då detta skulle resultera i en längre process valde vi, på grund av tidsbrist, att istället fokusera på de domslut som finns att begära ut av förvaltningsrätten. Domsluten är offentliga handlingar och lättillgängliga.

Vi valde att använda oss av diskursanalys då vi skulle göra en forskningsstudie av text. Däremot var vi osäkra på vilka teorier som vi skulle ha med som var kopplade till våra frågeställningar angående konstruktion av kön och sexualitet. Vi bestämde oss för att använda oss av socialkonstruktivism då studien främst bygger på idén om att samhälleliga normer är kontextbundna. Vi ville även få med en teori som var mer specifikt inriktad mot kön och övervägde genusteori, feministisk teori samt intersektionalitet. I samband med att vi fick utelämnat domarna från 2017 hade vi till en början bestämt oss för att förutom kön och sexualitet även undersökta begreppen klass och etnicitet. Då vi under första bearbetningen av materialet förstod att dessa begrepp skulle bli svåra att bena ut, då socioekonomisk bakgrund eller etnisk härkomst ofta inte framstår som så tydligt, valde vi att istället enbart fokusera på kön och sexualitet. I samband med detta valde vi att utesluta det intersektionella perspektivet där just fokus ligger på hierarkiska rangordningar som inte enbart baserade på kön utan som även inkluderar begrepp som klass och etnicitet. Syftet med teorin är att belysa hur det finns olika hierarkier och maktförhållanden inom varje kategorisering (Mattsson 2010). Då mycket av den litteratur vi använde oss av utgick ifrån genusteori och som pendlade mellan att använda sig av begreppen genus och kön, valde vi att använda oss av samma och gå in mer djupgående för att förklara begreppen och hur vi använder oss av dessa i studien.

4.4 Tillvägagångssätt

Följande kapitel innehåller en redogörelse för hur studien har genomförts och hur materialet har bearbetats. Vi har utfört en likvärdig insats i hela examensuppsatsen. Detta kapitel redovisar: urval och avgränsning, insamling av data och litteratur samt hur materialet har tematiserats och kodats.

4.4.1 Urval och avgränsning

För att kunna få fram relevant empiri utifrån studiens forskningsfrågor har vi använt oss av ett målinriktat urval. Det målinriktade urvalet är en av dom vanligaste metoderna inom kvalitativa studier och innebär att urvalet styrs på bas av redan definierade kriterier (Bryman 2011).

Vårt material innehåller domar inhämtade från förvaltningsrätten i Malmö samt från Landsarkivet i Lund. Inom förvaltningsrätten finns det tre olika instanser. Beslutsordningen går från första instans förvaltningsrätten, till kammarrätten och sista instans är högsta förvaltningsdomstol. Vi har valt att enbart studera domar beslutna av förvaltningsrätten där domen har bifallits i samsyn med socialnämndens yrkanden om att ungdomen är i behov av vård i enlighet med LVU 3§.

De kriterierna som vi ställde genom det målinriktade urvalet var att:

- Domarna ska innehålla LVU 3§, beteendefallen. (Vi har även tagit med några domar där ungdomen placerats genom både 3§ och 2§, de så kallade miljöfallen. Vi valde att bearbeta domarna fastän båda paragraferna var med då det i skälen för avgörandet motiveras separerat.
- Domarna ska ha beslutats under 2017 och 1996. Detta val gjordes redan i idéskissen då vi i det stadiet kontaktade förvaltningsrätten för att se hur vi skulle gå tillväga för att få tillgång till dessa dombeslut. Förvaltningsrätten förvarar domarna från det aktuella året i receptionen. Vilket gjorde att materialet var lättillgänglig och vi kunde gå dit flera gånger och bläddra igenom pärnarna efter material. Vi ville först undersöka domarna från 1997 då vi ville ha en distinktion på 20 år. Då vi kontaktade landsarkivet fick vi redan på att dessa domarna var under transport pga renovering, men att domarna från 1996 och nedåt fanns på plats. Därav vi valde dessa. Vi valde att undersöka domarna från i enlighet med syfte och frågeställningarna, att undersöka hur diskursen förändrats.
- Samtliga domar ska innehålla rekvisitet "socialt nedbrytande beteende".
- Domen ska ha bifallits i samsyn med socialnämndens yrkande om behovet av vård.

Då vi studerar konstruktionen av kön sorterade vi ut så att vi fick lika många domar med antalet flickor som pojkar. Vi fick totalt fram 22 domar från förvaltningsrätten och 18 från landsarkivet. Anledningen till att det blev färre domar från 1996 var på grund av tidsbrist då det tog längre till att få ut domarna från arkivet.

4.4.2 Datainsamling och litteratursökning

Genom databasen Libsearch har vi fått fram det mesta materialet för vår teoretiska ansats samt den tidigare forskningen. Sökord som har använts har varit bland annat: socialkonstruktivism, diskursanalys, LVU, socialt nedbrytande beteende, genus, kön, ungdomar och kön, socialt arbete och genus, Foucault med flera.

Vid insamlingen av domarna hade vi till en början mailkontakt med förvaltningsrättens arkiv för att kunna få information om hur vi skulle gå tillväga. Vi fick i kontakten reda på att vi inte skulle kunna begära ut domarna på bas av våra kriterier då domstolen inte tillåts att göra något bestämt urval. Beställningen av domarna var därmed tvungen att vara så preciserad att ett utlämnande skulle kunna ske utan att domstolen måste göra något val. Det kvarstående alternativet blev för oss att själva gå till förvaltningsrätten och bläddra igenom pärmar som innehåller samtliga dombeslut tagna av förvaltningsrätten. Domarna är följaktligen sorterade efter datum men inte kategoriserade. Vi började med att bläddra igenom pärm nummer ett, domarna som tagits från och med 010117 och fortsatte i nummerordning tills vi hade fått fram det antal domar som vi ansågs

räcka och som uppfyllde våra kriterier. Vi antecknade målnummer på varje dom och bad sedan arkivet om att få domarna skickade i pdf. fil till vår mail. Dessa inkom inom ett dygn.

Datainsamlingen från Landsarkivet gick till på ett annorlunda sätt. Vi fick enbart begära ut 5 pärmar var åt gången och sedan sitta i ett avskilt rum och läsa. Efter att vi gått igenom 5 pärmar var, var vi tvungna att gå ut, fylla i en nya ansökan om att begära ut 5 domar till och sedan vänta på att dessa skulle infinna sig i det avskilda rummet. Processen tog mycket längre tid än insamlingen vid förvaltningsrätten vilket resulterade i att vi fick ett mindre antal domar än vi egentligen hade planerat. Vi kom däremot överens om att domarna från -96 inte skulle utgöra lika stor del i analysen som domarna från 2017. Det mindre antalet domar skulle därmed inte utgöra något problem vid analysen.

Domarna från -96 kunde inte heller lika smidigt skickas ut i pdf-format då detta skulle ta upp till två veckor för personal att kopiera in texterna i dataformat och sedan skicka det till oss. Istället fanns där en fotostation där vi fick fotografera varje enskild sida och sedan skriva ut det från deras datorer. Processen tog lång tid men vi fick med oss materialet hem samma dag. På så vis kunde vi också undvika ett stressande moment med att vänta på att få ta del av materialet.

4.4.3 Kodning av material

När vi bearbetade domarna använde vi oss av en kodningsprocess som indelades i tre delar: 1 Reduktion av data (kodning), 2 Presentation av data (tematisering) och 3 Slutsatser och verifiering (summering). Det första steget, kodning, innebär att bearbeta materialet, göra det mer hanterbart, i syfte att finna mönster, underliggande strukturer och betydelsefulla enheter. Genom att identifiera vissa begrepp, meningar eller andra markanta faktorer och reducera dessa till nyckelord (själva koden) kan forskaren därefter placera de identifierade koderna i en uppsättning kategorier (Hjerm et al 2014.).

Vi började med att söka i texten efter begrepp och koder som var kopplade till våra teorier samt den tidigare forskningen. I den första genomgången av materialet markerade vi med hjälp av olika färger, begrepp eller meningar, som vi tyckte var intressanta eller som innehöll ord som på något sätt kunde kopplas till vår frågeställning om konstruerande av kön. Ord som markerades var bland annat: pojkvän, sexuell debut, aggressivitet, tuff, behov av ordning och reda, med flera.

I det tidiga stadiet av dataanalysen kan kodningsprocessen resultera i många olika kategorier och ibland kan samma kod komma att kunna placeras under flera kategorier. För att undvika att disproportionaliteten mellan koderna blir alltför stor, eller att en kod/kategori blir för snäv är själva bearbetningen och reduktionen av materialet centralt (Hjerm et al 2014). Själva analysprocessen gjorde att vi hela tiden fick gå tillbaka och ifrågasätta oss själva, vad vi menar och hur vi tänker kring olika begrepp. Vilka begrepp som kunde kodas tillsammans och så vidare. Vi kunde därmed under hela processen bena ut och förfina vårt resultat.

Steg 2 i processen, tematisering, innebär förenklat att forskaren ska ställa kategorierna och dess koder i relation till varandra (Hjerm et al 2014). Det kan vara så att vissa koder representerar sig själva medan andra koder som liknar varandra kommer skapa ett nytt samlingsnamn, ett nytt tema. Genom att sortera in

koderna i olika teman kan forskaren i analysprocessen arbeta fram det som hen anser vara det mest väsentliga i materialet, i relation till studiens teori och tidigare forskning (ibid). Vi arbetade på så vis att vi hade många olika kategorier som vi sedan parade ihop under vissa gemensamma teman. Exempelvis kunde vi se hur kategorin partner/relation också i studien kunde sammankopplas med kategorin sexualitet.

Det sista steget, summering, innebär att forskaren kan presentera en eller flera slutsatser baserade på det kodade och tematiserade materialet. Slutsatserna ska i sin tur bearbetas och genomgå samma iterativa process som de tidigare stegen. Detta för att kunna verifiera att slutsatserna är korrekta utifrån studien och forskarens intresse och inte bygger på tvärsäkra konklusioner (Hjerm et al 2014). Summeringen resulterade i de fyra olika teman som presenteras i resultat och analys.

4.5 Verifiering av data

Att en studie är trovärdig är avgörande oavsett om forskningen bygger på en kvalitativ eller kvantitativ ansats. Det som däremot skiljer metoderna åt är att det genom en kvantitativ metod går att skatta en tillförlitlighet genom siffror samt att det går att göra en kvalitetssäkring genom att upprepa forskningen. En kvalitativ studie kan inte kontrolleras på samma sätt då det är nästintill omöjligt att kopiera en social inramning, exempelvis att samla ihop människor som intervjuats och få exakt samma resultat. Det är även så att forskaren inom kvalitativa studier är mycket närmare sitt material och därmed mer involverad jämfört med kvantitativa metoder där en kan förhålla sig mer distanserad. Resultaten kan därmed bli olika beroende på vem det är som utför studien. Men trots att kvalitativa studier inte går att verifiera på samma sätt som kvantitativa finns det ändå ett behov av verifiering för att kunna bedöma forskningskvaliteten (Denscombe 2009).

Trovärdigheten, eller validiteten, kan i kvalitativa metoder bekräftas genom en grundad data. Detta innebär att resultatet och de fynd som kommit fram genom en kvalitativ studie bygger på empirisk data som genomgått en detaljerad granskning (Denscombe 2009). Då vi i studien genomgått en iterativ process vid analys av rådatan, kopplad till teori och tidigare forskning, kan vi därmed öka studiens trovärdighet.

En studies tillförlitlighet redogörs oftast utifrån ett ifrågasättande om resultatet skulle bli samma ifall samma forskningsinstrument skulle användas av olika forskare. Då detta, som tidigare nämnts, blir svårt inom kvalitativ forskning är en förutsättning för att kunna bevisa att studien är tillförlitlig, eller pålitlig, att ha en utförlig beskrivning och tydlig redovisning av metoder, analyser och slutsatser (Denscombe 2009). Vi har i studien därmed tydligt redogjort för hur vi har bearbetat det insamlade materialet utifrån kodning och tematisering. Vi har grundläggande redogjort för varför och hur vi kommer använda oss av våra teorier och vår metod. Vi har även redovisat alla domar vi utgått ifrån genom att anteckna ner samtliga målnummer (se bilaga 1).

Inom kvalitativa data behövs det ett annorlunda angreppssätt när en ska generalisera de fynd som kommer fram inom en studie. Detta beror på att kvalitativa studier baserats på ett mindre material, exempelvis ett mindre antal

intervjupersoner, men där studien också är mer intensiv. Det blir svårt att dra en generell utgångspunkt på enbart ett mindre antal fall samt blir det svårt att se i vilken omfattning studiens resultat kan överföras på annat material eller till andra fall (Denscombe 2009). Därav är det viktigt med, som tidigare nämnts, utförliga beskrivningar av hur teorier och tidigare forskning applicerats i analysen, samt en tydlig redovisning av metodkapitlet.

Kvalitativa studier innebär alltid att det resultatet som framkommer av rådatan är en produkt av en tolkningsprocess gjord av forskaren. Detta innebär att forskarens egna värderingar och övertygelser kan komma att speglas i studien. För att studien ska kunna behålla en viss objektivitet krävs det att forskaren reflexivt analyserar över sin egen inblandning i studien (Denscombe 2009). Vi har därav kontinuerligt i analysprocessen försökt distansera oss från materialet genom att ifrågasätta våra egna föreställningar och fördomar, detta för att kunna närma oss materialet med ett öppet sinne. Vi har också reflekterat kring det faktum att vi, genom att framställa hur kön konstrueras i domarna, även bidrar till en reproduktion av könskategoriserade normer då vi benämner och pekar på skillnader i diskursen gällande pojkar och flickor.

4.6 Forskningsetiska aspekter

I denna studie består datainsamlingen av LVU-domar från tingsrätten i Malmö samt LVU-domar från Riksarkivet i Lund. Dessa är offentliga handlingar med information om ungdomars personliga förhållanden och det är därför av stor vikt att materialet behandlas varsamt. Genom att i tidigt skede presentera studiens syfte och beskriva på vilket sätt materialet använts, minskar möjlig oro inför diskriminering och stigmatisering som kan upplevas av läsare (Vetenskapsrådet 2011).

Vi kommer att publicera målnummer tillhörande de domar vi studerat och detta kommer att innebära att läsare av studien kommer att kunna finna uppgifter som bryter konfidentialiteten för parterna i dombesluten. Denna handling är av betydelse för att öka studiens trovärdighet och i enlighet med Vetenskapsrådets rekommendation om att studier bör hållas öppna och erbjuda insyn i forskningsprocessen och dess resultat. Dock kommer vi i studien att aidentifiera berörda parter i domarna då dessa uppgifter saknar relevans för studiens syfte och med respekt enligt individskyddskravet (ibid). I kapitel 5 kommer vi inte att skriva ut namn eller hänvisa till vilket målnummer det omskrivna berör, även om, som redan nämnt, domarna är offentliga handlingar. Genom att göra detta blir det svårare att finna vilken text/citat som tillhör respektive målnummer/dom och på så sätt håller vi arbetet trovärdigt men visar respekt för de berörda parterna i respektive dom. Vi bifogar samtliga målnummer vi använt som data i slutet av vår studie. Det framgår i varje målnummer vilket år domarna aktualiserades. Dessa målnummer kommer inte kategoriseras vidare av ännu en konfidentiell anledning.

En annan etisk aspekt som vi förhåller oss till är risken att övertolka materialet. I granskningen av dom texterna måste vi som forskare finna en balans mellan integritet och distans. Vår metod innebär att vi är systematiskt sökande efter kunskap (Vetenskapsrådet 2011) och detta kräver att vi under forskningsprocessen även måste granska oss själva.

I vår studie granskar vi text utifrån domar som begrundats av myndighetsutövare. Vetenskapsrådet skriver i God forskningssed från 2011 om hur lag och moral kan ha ett besläktat innehåll men att etiska krav kan vara mer omfattande. Det vi granskar kan på så vis tolkas som en granskning av lag och moral som ställs mot vår egna personliga moral. Detta är ytterligare en etisk aspekt vi förhåller oss kritiskt till i vår studie.

5 RESULTAT OCH ANALYS

I detta kapitel kommer vi att presentera och analysera våra resultat utifrån de totalt 40 domar (18 domar från 1996 och 22 domar från 2017) som vi genom en kritisk diskursanalytisk metod studerat. I analysarbetet kommer vi att utgå ifrån våra valda teorier och tidigare forskning. Vi har valt att börja presentera domarna från 2017 för att sedan presentera resultatet av domarna från 1996 och eventuella skillnader i texternas innehåll mellan årtiondena.

Domar 2017

5.1 Relationer och sexualitet

I enlighet med vad Judith Butler (2007) benämner som den heterosexuella matrisen finns det genomsyrande i alla domar en förgivettagen norm kring heterosexualitet. Detta tar sig uttryck i texten då respektive partner enbart nämns då denne är av motsatt kön. Det tar sig även uttryck i att flickans sexualitet problematiseras i kontrast till en pojke eller man (se även O'Neill 2005). Vidare i analysen kommer fokus ligga på hur sexualitet benämns inom respektive kategori (flicka/pojke) och hur det problematiseras utifrån rådande könsmaktsordning samt genom en konstruktion av mannen som norm/objekt och kvinnan som underordnad/subjekt. Vi kommer inte att lägga tonvikt på de ungas sexuella identitet då vi inte vill ta tolkningsföreträde och reproducera en förgivettagen heteronorm.

I kapitlet tidigare forskning nämner Mattson (2010) hur det som anses feminint och maskulint bekräftas och normaliseras vid ett önskat beteende och straffas vid ett oönskat beteende som anses avvikande. På samma sätt beskriver Schlytter (1999) hur flickors sexualitet problematiseras utifrån att det finns misstanke och oro kring att flickan kan utnyttjas sexuellt av exempelvis en äldre manlig partner eller en man/pojke med egen problematik. Oron för att flickor riskerar att utnyttjas sexuellt bekräftas bland annat i följande citat:

Det står klart att XX rör sig i kretsar där det förekommer narkotika, vilket innebär risk för att komma i kontakt med annan kriminalitet. Det finns även risk för att hon kan komma att utnyttjas i brottsliga och sexuella syften. Det är av största vikt att bryta hennes destruktiva beteende.

(Flicka 15 år)

Det framkommer ingen vidare förklaring eller motivering i domen hur eller på vilket sätt som flickan riskerar att utnyttjas i sexuella syften. Vilket tyder på att detta är en övergripande oro som existerar enbart på grund av det faktum att det handlar om en flicka.

Det problematiseras även att ett sexuellt beteende hos flickan medför en risk för graviditet. I Schlytters (1999) forskning nämns endast i enstaka fall en dom där en pojkes sexuella beteende noterats. Vilket är likvärdigt vid genomgången av våra domar då det enbart i ett fall nämns ett sexuellt beteende kopplat till en pojke. Analysen som Schlytter (1999) gör i sin forskning, att pojkars sexualitet inte problematiseras på samma sätt som flickor, kan vi även koppla i denna analys.

I två av domarna framkommer det att flickorna är under 15 år och deras respektive pojkvänner är båda över 18 år. Det innebär att då det sker ett sexuellt umgänge mellan pojkvännen och flickan begår pojkvännen en brottslig handling då det enligt lag sammanställs som att han har sexuellt umgänge med ett barn. I den ena domen framkommer det att en 13 årig flicka bor tillsammans med sin 8 år äldre pojkvän. Det framkommer att flickans familj även polisanmält pojkvännen ett antal gånger men utan resultat. Flickan har ändå fortsatt att bo hos pojkvännen. Det framkommer i domen att det finns en oro för att flickan ska bli otillbörligt utnyttjad av sin pojkvän, att hon är väldigt utsatt och att det finns en risk att flickan ska ha sexuellt umgänge med pojkvännen.

I den andra domen framgår det att flickans familjehem har anmält den 18 årige pojkvännen då han och den 14 åriga flickan ertappats ha sexuellt umgänge. Familjehemmet har i samband med anmälan fått utstå kritik för händelsen, något som flickans målsägandebiträde istället menar på tyder på handlingskraft. Målsägandebiträde framför vidare i domen gällande händelsen:

*Hon har debuterat sexuellt men fyller å andra sidan 15 år om en månad.
(Flicka 14 år)*

Uttrycket går att tolka på så vis att pojkvännen har begått ett lagbrott genom att ha sexuellt umgänge med flickan, men att flickan å andra sidan fyller 15 år om en månad, vilket uppfattas som att handlingen legitimeras då hon snart fyller 15. I svensk lagstiftning återfinns lagen gällande sexuellt umgänge med barn reglerat i Brottsbalken 6 kap. 4 §:

”Den som har samlag med ett barn under femton år eller som med ett sådant barn genomför en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens allvar är jämförlig med samlag, döms för våldtäkt mot barn till fängelse i lägst två och högst sex år.” Lag (2013:365)

I domen förs vidare resonemang kring flickans umgänge med pojkvännen. Det framförs bland annat att pojkvännen utgör en riskfaktor. Enligt svensk lag får inte en person över 15 år ha sexuellt umgänge med någon under 15 år, oavsett om den unga samtycker eller inte. Gällande flickans riskfyllda relation till pojkvännen framför i domen att:

“Av utredningen framgår att XX har uppvisat ett socialt nedbrytande beteende som bl.a. tagit sig i uttryck att inte vilja rätta sig efter regler. Hon manifesterar sin ovilja bl.a. genom att rymma. Därtill saknar hon förmåga att förutse och bedöma de risker som följer med ett sådant beteende, vilket bidragit till att hon hamnat i riskfyllda situationer relaterat till såväl umgänge som till sin pojkvän”.

“Hon har tillsammans med pojkvännen utsatt sig själv för riskfyllda situationer. I detta sammanhang beaktar förvaltningsrätten särskilt att XX endast är 14 år.”
(Flicka 14 år)

I analys av texten går det att tolka en paradoxal utveckling av den riskfyllda relationen där flickan främst ska skyddas från pojkvännen men att hon samtidigt ansvarar för dem riskfyllda situationerna hon har befunnit sig i. Schlytter (1999) framför i sin forskning att i diskurser gällande flickors sexualitet finns ett övergripande skyddsbehov då flickor i riskfyllda situationer riskerar att utnyttjas sexuellt. Flickors sexualitet problematiseras genom att ett sexuellt utåtagerande tolkas som självdestruktivt och innebär en påtaglig risk för att deras hälsa och utveckling ska komma till skada. I domen framförs att förvaltningsrätten i relationen till pojkvännen särskilt beaktar att flickan endast är 14 år. Detta kan tolkas på så vis att det finns, på grund av hennes låga ålder, en påtaglig risk att hon utnyttjas av den äldre pojkvännen och att han har ett dåligt inflytande på flickan, flickan är därmed i behov av att skyddas från pojkvännen (se även SiS 2008).

Samtidigt finns det i diskursen ett skuldbeläggande gentemot flickans agerande. I domen framförs att flickan har *utsatt sig själv* för riskfyllda situationer. Det framförs även att flickan *saknar förmåga att förutse och bedöma de risker* som följer med ett *sådant beteende*, vilket *bidragit till att hon har hamnat i riskfyllda situationer* relaterat till (...) sin pojkvän. Rätten skjuter därmed över ansvaret på flickan då hon själv utsatt sig för den riskfyllda situationen.

Som tidigare nämnt är det enligt svensk lag brottsligt att ha sexuellt umgänge med en person under 15 år, oavsett samtycke. Lagen är till för att skydda barn och unga från situationer där de kan utnyttjas sexuellt. I händelsen av att en vuxen har sexuellt umgänge med ett barn eller ungdom är det aldrig barnets eller den ungas fel eller ansvar. Det är den vuxne som enbart bär ansvaret för situationen, det är också dennes ansvar att kontrollera att den unge inte är under 15 år. I motionen 2011/12:Ju224 framhålls ett förslag till ett riksdagsbeslut gällande att ändra lagen så att den vuxne ska få ett strikt ansvar att ta reda på barnets ålder innan sexuellt umgänge sker. I motionen framhäver författaren att det blir problematiskt då i samband med uppsåtsrekvisitet då det:

“...i praktiken blir det offret som måste påvisa sin låga ålder för gärningsmannen, för att denne ska kunna fällas för sex med barnet. Det måste dessutom göras på ett sätt så att det finns bevis för att gärningsmannen fått kännedom om att barnet är under 15 år, annars kommer ord att stå mot ord i rätten”. Det framkommer i motionen att gärningsmannen kan hävda att den unge såg ut att vara äldre ut än 15 år och att “då den unga flicka som har utmanande klädsel, är sminkad och dessutom är välutvecklad fysiskt har små möjligheter att få upprättelse” (Motion 2011/12:Ju224).

Detta kan i sin tur även reproducera både ett offergörande av den unga, samtidigt som det också lägger ett ansvar på den unga. Exempelvis valde hon att sminka sig själv, och bära utmanande kläder, vilket kan leda till att en vuxen man som har sex med henne inte förstår att hon är under 15 år. Flickan målas fram både som

objekt (hon uppfattas sexuellt utmanande av män) och som subjekt (hon är sexuellt aktiv), se även Thörn 2004.

Den paradoxala diskursen gällande flickan i domen är att hon beskrivs både som hotad och i behov av skydd från den 18 årige pojkvännen, samtidigt som hon beskrivs som ansvarig då en riskfylld situation skulle uppstå. I konstruktionen av kön tillskrivs kvinnor generellt sett en undergiven roll och sammankopplas med egenskaper som svag, känslös och skör. Flickornas sexualitet konstrueras genom en underlägsen position där pojkar och män utgör ett hot mot flickans sexualitet och flickan måste skyddas. Synen leder till att flickor som gör anspråk på sin sexualitet eller benämns som sexuellt utåtagerande anses avvika från normen och rollen som kvinna (O'Neill, 2005). Om en ung flicka har ett aktivt sexliv där hon exempelvis har flera olika partners av det motsatta könet, kan detta bedömas som problematiskt och självdestruktivt. Domen som analyserats kan bidra till en reproduktion av flickors sexualitet som oskuldsfull och i behov av skydd, då genom bedömningen att flickans socialt nedbrytande beteende kopplas till att hon med ett sådant beteende riskerar att utsätta sin utveckling och hälsa för en påtaglig risk genom att ha sexuellt umgänge med sin pojkvän. Parallellt med detta, går det att analysera hur flickan samtidigt tillskrivs en aktiv roll i situationen då hon väl har haft sexuellt umgänge med sin vuxne pojkvän. I denna mening blir flickan inte framställd som ett offer för en brottslig handling, utan istället som ansvarig för att den brottsliga handlingen på grund av hennes beteende (se även Schlytter 1999).

Vid genomgång av texterna benämns sexualitet enbart i en av pojkdomarna. Det framkommer att pojken har ett sexuellt utagerande som framgått under vistelse på ungdomshem, pojken benämns även i samma mening som hotfull. Genom att det i pojkdomarna enbart diskuteras sexualitet då pojken varit sexuellt utagerande reproduceras bilden av pojken som sexuell förövare eller gärningsman, vilket bidrar till bilden av pojkar/män som hotfulla och på så sätt överordnade flickor/kvinnor. Resultatet blir även ett upprätthållande av flickans sexualitet som hotad och i behov av skydd.

5.2 Socialt nedbrytande beteende

Rymningar

I majoritet av domarna nämns det att den unga avviker eller rymmer som en av orsakerna till att den unga utsätter sig eller riskerar att utsätta sig för fara. Avvikelsen skrivs i domarna tillsammans med andra rekvisit som ska styrka att den unga är i behov av vård.

I sju av åtta domar framkommer att flickorna har rymt eller avvikit från föräldrahemmet eller familjehemmet. I samtliga beskrivs att flickornas hemförhållande brister vilket kan tolkas som en anledning till att flickorna rymmer eller avviker. I majoriteten av pojkdomarna tillskrivs avvikelse i kontexten av att den unge behöver vårdinsatser som inte kan ges på frivillig väg. I fyra av pojkdomarna nämns det att pojkarna avvikit från HVB-hem, vilket tyder på att pojkarna i större utsträckning redan är föremål för vårdplacering än flickorna. Det nämns i pojkdomarna att den främsta anledningen till att de avvikit från HVB hemmet är att de känner sig otrygga, ofria och inlåsta. Det föreslås i tre av domarna att pojkarna bör beredas vård på inlåst institution. Pojkarnas egna

känslor, att de känner sig både otrygga och inlåsta, tas inte upp i domarna. Istället förs en diskussion om att bereda dem plats på en låsbar institution. I pojksdomarna förespråkas vårdbehov i större grad vara relaterat till att den unga riskerar att utsätta sig för fara genom att pojken blir kriminell eller begår brottsliga handlingar. Därav krävs en strängare vårdform som innebär ett frihetsberövande.

Då det benämns att den unge avviker från boendet/hemmet så förklaras oron för avvikelsen genom att den unge rymmer och umgås med andra kriminella vilket resulterar i att om pojken fortsätter att avvika och vistas i samma miljö riskerar han själv av att utveckla en kriminell identitet. Oron för pojken blir således att han utvecklar en brottslighet som blir ett hot mot samhällets normer och därmed riskerar att hamna i ett socialt utanförskap.

Oron för att flickorna avviker benämns i domarna på ett annorlunda sätt än pojksdomarna. I majoriteten av flickdomarna sammankopplas oron för att flickan avviker ihop med en oro kring flickans psykiska mående. I flera av flickdomarna framkommer suicidtankar, självskadebeteende och försök till självmord (se vidare rubrik om psykisk ohälsa). Oron för flickan då hon rymmer är således att flickan kommer att skada sig själv för att hon mår psykiskt dåligt. I andra fall nämns oron då flickan avviker och riskerar att utsätta sig för fara då hon umgås med personer med missbruksproblematik eller med kriminalitet. Till skillnad från pojksdomarna blir däremot flickan inte ett objekt för den brottsliga verksamheten i sig, det tillskrivs ingen oro att flickan själv ska utveckla en kriminell identitet, utan det nämns bara en oro utifrån att flickan umgås med kriminella/missbrukare. Vid analys av flickdomarna framstår det som att samhället har olika slags oro för flickornas rymningar/avvikande. Då flickor umgås i kriminella- och missbrukskretsar beskrivs det i domarna att flickorna genom sin ”passiva” roll i umgänget riskerar att bli medbrottslingar. Till skillnad från i pojksdomarna där pojksdomarna beskrivs som aktörer. I många flickdomar förklaras flickornas avvikande beteende bero på att de rymmer till pojkvänner, ofta äldre pojkvänner (se även SiS 2008). Genom flickornas val av umgängen bedöms flickornas beteende vara destruktivt och tillräckligt för att utföra ett tvångsomhändertagande.

Det finns även en risk för att hon kan komma att utnyttjas i brottsliga och sexuella syften. Det är av största vikt att bryta hennes destruktiva beteende.

(Flicka 15 år)

I Thörns (2004) studie nämns att det finns ett antagande gällande hemlösa, där kvinnor identifieras som offer i större utsträckning än män. Samhällets oro när en flicka avviker blir på så sätt både oron för att hon ska begå brott (även om de tillskrivs ha en passiv roll) men även att hon ska drabbas för ett utnyttjande och hotas av andra.

Olämpliga umgängen och miljöer

I sex av åtta flickdomar framkommer att flickorna utsätter sin hälsa och utveckling för skada på grund av negativa sociala kontakter som förklaras ligga till grund att uppnå rekvisitet socialt nedbrytande beteende. I texten skrivs att flickorna vistas i olämpliga miljöer där kriminalitet och missbruk förekommer. I två av domarna misstänks flickan själv för brott, men i de övriga fall handlar det om att flickorna umgås i negativa kretsar. I tre av domarna nämns att de unga

umgås med pojkvänner som vidare i domarna benämns som olämpligt umgänge. Här är ett exempel på hur flickornas pojkvänner kan benämnas i en dom:

”I bostaden påträffades en påtagligt narkotikapåverkad man som uppgavs vara XXs pojkvän.”
(Flicka 19 år)

Liksom detta exempel där domen väljer ordvalet man, alltså inte en jämnårig pojke, nämns även i två domar att flickorna umgås med 18-årig pojkvän (flickan är 14 år) och att en flicka umgås med *kriminella personer som är betydligt äldre än henne själv*. I samtliga tre domar där åldern på umgänget nämns används detta i bedömningsunderlag. Det framstår på så sätt att flickorna är i behov av att skyddas. Precis som SiS-rapporten (2008) beskriver hur personalen på behandlingshemmen begränsar flickornas relationer till sina partners på grund av att det förekommit fall där en flicka rymmer för att bo hos sin betydligt äldre pojkvän.

Vidare framstår inte bara problemet vara att flickorna har relationer med äldre män, utan dessa pojkvänner nämns även i motiveringen i relation till att flickorna inte låter sig gränssättas. Ett exempel är detta:

”Dessa omständigheter tillsammans med vad som kommit fram om hennes umgänge med sin pojkvän utgör riskfaktorer.”
(Flicka 14 år)

Genom dessa formuleringar framstår flickorna som handlingssvaga i sina umgängen, till exempel till sina pojkvännarelationer. Avseende flickornas umgängen benämns flickornas vara riskfyllda på grund av att de hotas att utnyttjas.

5.3 Psykisk ohälsa

När det kommer till ungdomars mentala hälsa finns det tydliga skiljelinjer beroende på om ungdomen är en pojke eller flicka menar forskaren Cathy Street (2005). Flickor riskerar att i större grad drabbas av depression, ätstörningar och självskadebeteende och för pojkar är det vanligare att de tar till bedövningsmedel i form av alkohol och droger (ibid). Denna statistik och antaganden går att analysera utifrån teorier könsroller och hur dessa konstrueras. På samma sätt som Street förklarar även Kullberg hur flickors psykiska problem hamnar i skymundan av pojkars då flickor i större utsträckning agerar invändigt och deras problematik förklaras utifrån individuella faktorer. Pojkars psykiska ohälsa tar sig istället uttryck på ett mer utåtagerande sätt, vilket uppfattas som hotfullt mot allmänheten. Pojkarna blir därmed tilldelade eller påtvingade fler vårdinsatser för att deras beteende ska upphöra. Då flickorna inte utgör samma problem och hotbild blir de heller inte tilldelade lika omfattande resurser. Resultatet blir mindre forskning och sämre förståelse för flickors psykiska ohälsa. Detta tar sig bland annat uttryck i just LVU då, enligt Schlytter (1999), domen utgår ifrån pojken som norm. Schlytter menar att då det inte finns något rekvisit kopplat till psykisk ohälsa eller självskadebeteende, och att det inte heller går att finna i praxis, utesluts majoriteten av flickorna från de vårdinsatser som ett omhändertagande

skulle innebära. Det framkommer i ett beslut av Högsta domstol att psykisk ohälsa inte enbart kan ligga till grund för ett omhändertagande:

” En ungdom som lider av en psykisk störning får inte enbart av det skälet bli föremål för vård enligt LVU. För att sådan vård ska bli aktuell krävs, i de s.k. beteendefallen, att personen i fråga missbrukar eller bedriver brottslig verksamhet eller uppvisar något annat socialt nedbrytande beteende. Om någon av dessa situationer är för handen kan LVU på samma sätt som gäller andra ungdomar komma i fråga. Att det finns en psykiatrisk grundproblematik utgör alltså inget hinder mot att tillämpa LVU men är inte heller en tillräcklig förutsättning. För att ett visst beteende ska karakteriseras som ett socialt nedbrytande beteende i LVU:s mening bör krävas att det inte framstår som ett uttryck för den psykiska störningen utan i princip lika väl kan iakttas hos någon utan ett sådant funktionshinder.” (RÅ 2010 ref. 24)

I de domar som har undersökts framgår det i majoriteten av flickdomarna att flickan har någon typ av problematik med psykisk ohälsa. Det framgår bland annat att flickorna inte kan hantera sina känslor, flera flickor har hotat om suicid eller agerat genom självskadebeteende. En flicka har flera gånger försökt begå självmord. Vidare kommer tre av flickdomarna presenteras. Gemensamt för dessa tre är att alla flickorna har även placerats i enlighet med 2§ LVU då det bedömts att flickans familj/familjehem inte förmår att tillgodose flickans behov av stöd.

I en av domarna framgår att flickan har en medel suicidrisk och har försökt att begå självmord vid ett flertal tillfällen. Det framgår att flickan inte har en neuropsykiatrisk diagnos som kan förklara hennes problematik. Det framgår att flickans självskadebeteende inte har utretts. I skälen för avgörandet framkommer att förvaltningsrätten anser att flickans beteende får utgöra ett socialt nedbrytande beteende i LVU:s mening. Förvaltningsrätten anser därmed att hennes beteende inte framstår som enbart yttringar av hennes psykiska ohälsa utan att beteendet kan iakttas hos någon som inte har en sådan funktionsvariation. Det framgår i domen att:

”Flickans problematik innebär att hon handlar impulsivt och agerar drastiskt då hon inte kan hantera sina känslor.”

”Hon kan vidare inte reglera och hantera sina känslor, har ett självskadebeteende samt att hon - som mycket ung - b.l.a. avvikit från sitt boende och hotar att ta sitt liv om hon inte får sin vilja igenom.”

(Flicka 14 år)

I en annan dom framkommer att flickan hotat att ta sitt liv samt att hon har ett självskadebeteende. Det framkommer att hon bland annat låst in sig i badrummet med rakblad och hotat om suicid. Flickan har uttryckt att hon inte trivts på HVB boendet där hon är placerad och det framkommer att hon är arg och ledsen varje dag. I domen framkommer att:

”Det ligger ett fortsatt stort behov avseende konflikt- och känslomässig hantering.”

(Flicka 15 år)

Både Street och Kullberg (et al 2012) framhåller hur diskurserna förändras när en pratar om psykisk ohälsa relaterat till kön. Pojkarna tillskrivs som tidigare nämnt en aktiv roll där de agerar i riktning mot omgivningen och uppfattas fientliga. Flickorna tillskrivs en passiv roll genom att känslorna blir slutna och inåtriktade. Vid eventuella insatser blir dessa föreställningar synliga i såväl som bemötande till val av behandlingsmetod. Laanements och Kristiansens studie belyser detta då det i studien framkommer hur personalens bemötande gentemot flickorna handlade till stor del om att undvika kränkningar och att stärka flickan (SiS 2008). Att arbete med flickornas psykiska ohälsa präglas av en idé om att hela tiden stärka flickan, vilket kan uppfattas, tolkas och reproducera synen på flickorna som svaga och undergivna. Det framkommer i studien att personalen ger stort utrymme till att prata om känslor för flickorna samt att de ska tillåtas att få känna sig "små" (ibid). I domarna målas flickan upp som i behov av känslomässigt stöd, att hon inte förmår att hantera sina känslor samt ett behov av att flickan ska lära sig att reglera sina känslor.

I Streets (2005) studie framkommer att flickors mentala hälsa är starkt sammankopplat till känslor av bekräftelse och till sina sociala relationer. Flickor kopplar sitt välmående i relation till andra. Det framkommer i båda domarna att flickorna placerats utanför det egna hemmet på grund av vårdnadshavares bristande omsorgsförmåga. Vidare framkommer att båda flickorna inte trivts på aktuella placeringarna utanför hemmet. Genom Streets studie kan det analyserats att flickans mentala hälsa har försämrats då hon placerats i familjehem eller på behandlingshem där hon inte fått sina mentala behov bekräftade (ibid).

Det framkommer även i domarna en objektiv beskrivning av flickornas hälsa i kroppslig bemärkelse, till skillnad från pojkarnas domar då det inte nämns alls. I tre flickdomar framkommer det att flickan är "avmagrad" och att "hon inte ser ut att må bra". Det går att tolka, som i likhet med Thörns forskning om kvinnor i hemlöshet, att det även spelar roll i bedömning av kvinnor/flickors mående, hur dom ser ut eller framställer sig själva. En sämre hygien eller "ett smutsigt yttre" blir tecken på ett dåligt mående då det inte faller samman med bilden av den kvinnliga rollen. Detta bekräftas även med Thörns inhämtade citat från ett behandlingshem för kvinnor där dom beskriver hur kvinnorna som kommer dit är smutsiga och nedmensade men att dom efter att dom tvättat sig, schamponerat sig och gjort sig fina mår mycket bättre. Det framkommer även i en av flickdomarna att då flickan mått väldigt dåligt och haft en vagabonderande tillvaro att hon: "är i behov av lite ordning och reda".

5.4 Ett aggressivt, våldsamt och hotfullt beteende

I tio av elva pojkdomar nämns ett hotfullt, aggressivt eller våldsamt beteende. Beteendet framkommer i domarna som problematiskt och blir grundläggande för rekvisitet "socialt nedbrytande beteende". Det framkommer att i de domar där pojken har agerat hotfullt har detta skett utåtagerande, pojken har alltså hotat andra i sin närvaro. I beskrivning av de pojkarna som framkommit vara hotfulla har det även beskrivits hur pojkarna bär på egenskaper som empatilösa, låg impuls kontroll och aggressiva. Många av pojkarna har även beskrivits som våldsamma.

Beskrivningen av pojkarna kan bekräfta den idealiserade bilden av män som aggressiva, de tar för sig av det de vill ha, är självbestämmande, tuffa och hårda. Pojkarnas beteende beskrivs i domarna som riskfaktorer då beteendet kan leda dem till kriminalitet. Pojkarna blir därmed aktörer för att det är de själva och deras handlingar som kan leda dem till att bli kriminella. I kontrast till flickdomarna tillskrivs flickorna en mer passiv roll och att det är umgänget med kriminella som ligger till grund för det socialt nedbrytande beteendet. Beskrivningen av pojkarnas riskfyllda beteende och faran genom att hamna i brottslig verksamhet kan även bekräfta bilden av män som utgör ett hot mot samhället (Kullberg et al, 2012). Det bekräftas även genom citat i domarna att pojkarna tenderar att sträva efter den idealiserade manliga bilden, eller "machomannen".

"Han upplever ånger för de brott han har begått men uppger att han inte låtsas om det för att framstå som tuff."

(Pojke 15 år)

"...risken för kriminell identifiering är påtaglig och han vill identifiera sig som en missbrukare och värsting."

(Pojke 18 år)

I beskrivningen av pojkarnas hotfulla och våldsamma agerande redogörs händelseförloppen eller motiven för handlingarna i mindre omfattning än i flickdomarna. Detta går att tolka som att det finns en normaliserande process av pojkar som bråkiga och aggressiva och som redan i förskoleålder kan förklaras genom att pojkar bråkar av naturliga skäl. Detta går att analysera i domarna då det inte finns vidare beskrivning av varför pojkarna begår brott eller agerar hotfullt. Situationen ifrågasätts inte på samma sätt som det görs i flickdomarna.

I den dom där en flicka är misstänkt för olaga hot och misshandel framkommer det i texten att dem misstänkta brotten utförts i skolan. Det framkommer även att den 13 åriga flickan har konflikter i skolan och stora svårigheter med sin skolgång. Denna dom rör både 2§ och 3§ då modern saknar insikt och förmåga att hantera flickans negativa beteende och fadern som inte tagit ansvar. Det står i domen att flickan "uppvisar ett normbrytande beteende där hon orsakar ideliga konflikter och anser sig ha rätt att skapa sin egen rättvisa." I flickans yrkande står detta:

"Beträffande den första misstanken om misshandel i januari i år hade pojken ifråga ofredat henne sexuellt. Den andra misstanken om misshandel handlar om att hon själv blev attackerad av eleven och först därefter höll fast henne på marken."

(Flicka 14 år)

Den här domen innehöll de allvarligaste benämningar om en flickas våldsamma beteende av samtliga flickdomar. Modern yrkar i domen att flickan inte har några andra problem än svårigheterna i skolan och enligt henne är lösningen att flickan byter skola. Det framkommer vidare i domen att det finns en påtaglig risk att framför allt flickans utveckling kan komma till skada då hon bland annat lätt hamnar i konflikter. Flickan anses på så vis uppfylla rekvisitet socialt nedbrytande beteende på grund av inblandning i olika incidenter. Flickan förklarar den första händelsen genom att hon blivit sexuellt ofredad och den andre genom att hon

försvarat sig då en annan elev attackerat henne först. Att det inte var flickan som var ansvarig för händelserna framkommer i domen som irrelevant genom följande citat:

”I egenskap av ställföreträdare konstaterar han att även om XX inte har huvudansvar för olika incidenter förekommer hon i ett stort antal händelser och detta är i sig ett problem.”

(Flicka 14 år)

Det går att tolka händelsen som dels att motivet inte spelar någon roll, att flickan inte borde hamnat i konflikten oavsett om hon blivit sexuellt ofredad eller inte. Det leder till att flickan hålls ansvarig för handlingen, trots att hon yrkat att hon handlat i försvar. Det går också att tolka som att även om flickan ha agerat rätt med att försvara sig, och att hon inte är ansvarig för händelsen, är det ändå ett problem att hon är inblandad.

Detta kan analyseras utifrån teorin om att flickans beteende inte överensstämmer med samhällets idéer om rollen som kvinna (O’Neill 2005). Ett våldsamt och olydigt beteende är inte något önskvärt hos någon, men framför allt inte hos en flicka. Liksom O’Neill beskriver, att när en flicka begår lagöverträdelser blir de dubbelt bestraffade då den bryter mot den normativa föreställningen om kvinnans roll och även en handling som ej accepteras generellt i samhället.

Det finns också i domarna en tydlig skiljemening till hur ungdomens beteende ska behandlas eller hur den unge ska vårdas. Det nämns i flera domar att följderna av pojkarnas hotfulla, aggressiva eller våldsamma beteende riskerar att försätta dem i ett socialt utanförskap. Följande citat är ett exempel på hur det kan uttryckas:

”Om han inte får vård riskerar hans aggressiva beteende att eskalera och han löper risk att utveckla en permanent destruktiv livsstil och därmed ett utanförskap i samhället.”

(Pojke år)

Risken att hamna i ett socialt utanförskap nämns inte i någon flickdom men i ett flertal pojkdömmen. I analys av texterna framkommer likheter kring detta och beskrivning av Hirdmans genusystem vad gäller bilden av mannen i det offentliga och kvinnan i det privata (Mattsson 2010). Då mannen i samhället konstrueras till en stark aktör som tar plats i det offentliga rummet försvåras detta, i de fall mannen går över styr genom sitt hotfulla beteende som hotar samhällsordningen genom att exempelvis begå brott. Ett kriminellt beteende innebär en risk att hamna i socialt utanförskap. Genom detta beteende hotas mannen att frysas ut av samhället, då detta beteende inte anses önskvärt. På så vis riskerar hans plats i det offentliga rummet att leda till ett socialt utanförskap.

Då pojkarna riskerar att hamna i bland annat brottslig verksamhet, som uppfattas som ett hot mot samhällets normer, krävs en disciplinering av pojkens beteende. Det kan tolkas som att pojken behöver normaliseras för att åter passa in i det offentliga. Det kan jämföras med SiS forskningsrapport (2008) som påvisade att personalen på behandlingshemmen bemötte pojkarna med ett mer auktoritärt förhållningssätt jämfört med bemötandet mot flickorna. Av samma rapport visade det sig också att personalens bemötande mot pojkarna framstod som ensidig på grund av att vården handlade om att hjälpa pojkarna att bli starka, ansvarstagande

och rationella män som inte visade några känslor (ibid). Dessa är enligt socialkonstruktivismen de maskulina attribut som samhället förväntar sig att mannen internaliserar (Wenneberg 2010). Av resultaten från denna rapport ansåg personalen att pojkarnas beteende kan korrigeras utan att de behöver gå in på känslor. På så sätt förklaras att pojkarna/männen inte behöver ha känslor för att återgå att passa in i det offentliga.

Domar 1996

5.5 Relationer och sexualitet

Gemensamt med domarna från 2017 och dessa från 1996 nämns varken sexualitet eller partnerrelation i någon av pojkdomarna. I dem domar där det framkommer att flickorna har en partner är det i samtliga domar en partner av det motsatta könet och relationen på något sätt anses påverka flickan negativt. Detta tar sig uttryck i bland annat citat som:

”..har hon visats hos pojkvännen mer eller mindre konstant utan föräldrarnas samtycke.. de tycker att de verkar som hon inte mår bra och de tror att hon inte själv förmår bryta med sin pojkvän , även om hon skulle vilja göra det.”
(Flicka 15 år)

Som det nämns i det tidigare avsnittet gällande sexualitet beskriver Mattson hur ett önskat beteende straffas då det anses som avvikande och hur ett önskat beteende normaliseras beroende på könstillhörighet. Schlytter (1999) beskriver hur flickors sexualitet problematiseras utifrån att det finns misstanke och oro kring att flickan kan utnyttjas sexuellt av exempelvis en äldre manlig partner. Detta exempel finns tydligt citerat i en av domarna. Det framkommer att den 16 åriga flickan har rymt från ett jourhem för att flytta ihop med sin 20 år äldre pojkvän. Flickan har därefter träffat en äldre gift man. I domen framkommer det att flickan rymde återigen och återfanns hos en annan man av polisen när det skulle försöka hämta hem flickan. I domskälet framgår det att flickan inte enligt länsrättens bedömning gjort sig skyldig till brottslig verksamhet, prostitution eller levt promiskuöst, därav uppfyller hon inte kraven för ett omhändertagande enligt rekvisiten för socialt nedbrytande beteende i egentlig mening. Skälen för omhändertagandet enligt 3§ LVU sker istället genom bedömningen att:

...ändå anses framgå att hennes livsföring präglats av allvarlig social problematik och en dragning till män i åldrar som särskilt för en 16-årig flicka ter sig höggradigt olämpligt och som är ägnat att inge farhågor för skador på hennes hälsa och utveckling. Farhågor som till viss del besannats genom den graviditet och abort hon, enligt uppgifter i utredningen, nyligen genomgått.
(Flicka 16 år)

I denna dom värderas flickans sexualitet som opassande för hennes unga ålder i relation till de män som flickan umgåtts med. Denna värdering av flickans sexualitet legitimerar det beslut om att omhänderta flickan, trots att rekvisiten inte överensstämmer med praxis. Det reproducerar också en bild av hur flickan måste skyddas från sin sexualitet och hur ett vårdbehov legitimeras i vad som anses avvikande sexuellt beteende för flickor.

Schlytter menar att det alltid finns en övergripande oro för flickors sexualitet i den bemärkelse att de riskerar att bli gravida och därmed utsätter sin utveckling och fysik för skada (2008). Detta bekräftas i den ovannämnda domen och framkommer även i ytterligare en dom då en 18 årig flicka medvetet gått in för att bli gravid. Flickans val av att bli gravid problematiseras i domen genom att flickan riskerar att utsätta sin utveckling och hälsa. Det finns även en oro för flickan då hennes dåvarande pojkvän umgåtts med personer med missbruk. Det kommer fram i domen att flickan har avbrutit relationen med sin pojkvän och vill skapa ett bättre liv för henne och hennes barn. Länsrätten anser däremot att flickans beteende är av allvarlig art och hon omhändertas enligt LVU 3§ gällande socialt nedbrytande beteende.

5.6 Socialt nedbrytande beteende

Rymningar

I hälften av flickdomarna från -96 nämns att flickorna har rymt, avvikit från hemmet eller ansetts vara i stor rymningsrisk. I en av domarna framkommer det att familjehemmet inte kunde ta ansvar för en flicka som aldrig var hemma. Att flickan inte var hemma förklarades bero på att flickan i stort sett bodde hos sin pojkvän. Familjehemmet uppgav att de upplevde en maktlöshet då de inte förmådde att få flickan att komma hem. Det framgick att:

”Vid hembesök hos familjen berättade man att XX har en stark vilja och att hon är bra att ha att göra med så länge hennes önskan får råda, men när något går henne emot blir hon ”omöjlig” och sticker iväg.”

(Flicka 16 år)

Genomgående i samtliga flick- och pojkdomar uppfattas ett hierarkiskt mönster mellan de vuxna och de unga. I flera domar nämns att de unga har ett omoget beteende och bör anpassa sig efter vuxenvärlden. Jämfört med domarna från 2017, där majoriteten av flickor och pojkar rymt eller avvikit från hem eller institution syns en skillnad i diskursen gällande domarna från 1996. Avseende pojkdombarna från -96 nämns att en pojke stjäls och rymmer från föräldrahemmet och missbrukar, och en annan som avvek från en institution på grund av att han ville “komma ut i friheten och vara för sig själv”. Vi tolkade att diskursen förändrats då vi uppfattade begrepp som bland annat “vuxenvärlden”, “yngling”, “omogen” eller “i behov att lära sig efter vuxna” som vi inte kunde urskilja vid analys från domarna 2017.

Olämpliga umgängen och miljöer

I sju av åtta flickdomar från 1996 beskrivs flickornas umgängen och miljöer. Relationerna beskrivs som olämpliga för flickan och problematiseras bland annat genom att flickan umgås för mycket med personen/personerna samt problematiseras det faktum då flickan umgås med äldre (män). Det beskrivs att flickorna umgås med pojkvänner, befinner sig hos olika män, umgås med kriminellt belastade personer samt umgås i missbrukarmiljöer och olämpliga miljöer. I en dom nämns att flickan medger att hon umgåtts med äldre pojkar men att “de har dock inte utnyttjat henne”. Liksom detta exempel är det återkommande

att flickornas umgängen benämns i relation till deras sexualitet och deras risk att hotas av sina umgängen på grund av sin könstillhörighet. I dessa sju domar benämns flickorna befinna sig i olämpliga umgängen och miljöer där i majoriteten av alla domar, det beskrivs vara olämpliga på grund av närvaron av män.

”De anser inte att XXs relation till pojkvännen har varit en normal förälskelse, hon har snarare varit paniskt beroende av att vara med honom.”

(Flicka 15 år)

Flickan bedöms inte endast ingå i ett olämpligt umgänge, då hon spenderar för mycket tid med sin pojkvän och hans kriminella vänskapskrets, utan hon beskrivs som att vara *paniskt* beroende av honom. Genom att i majoriteten av alla flickdomar beskriva flickornas problematik utifrån deras val av dåliga umgängen kan en urskilja flickans roll som passiv, det vill säga inte en aktör, men även passiv i förhållande till att hon förväntas behöva skydda sig själv från män (Schlytter 1999). I pojkdombarna benämns endast två pojkar ha kamrater som hade “dåligt inflytande” på dem då dessa rörde sig inom kriminella kretsar. Dock nämns inte dessa två exempel i Länsrättens avgörande bedömning avseende tvångsomhändertagandet, utan istället förklaras insatsen bero på att pojken själv utsätter sin egen hälsa och utveckling för fara. I flickdomarna nämns i stort sett i alla, att avgörandet gällande LVU-insatsen kan delvis motiveras på grund av flickornas umgänge. Till skillnad från domarna från 2017 kunde vi inte se ett liknande mönster gällande flickorna och pojkarnas umgänge.

5.7 Psykisk ohälsa

Vid analys av domarna framkom det att pojkarna i större utsträckning erhållit stöd i samband med psykisk ohälsa än flickorna samt så fanns det en större diskussion om psykisk ohälsa i pojkdombarna jämfört med flickornas.

Bland domarna fanns enbart en flickdom som beskriver en problematik som kan jämföras med psykisk ohälsa (det nämns inte uttryckligen i domen att det finns en psykisk ohälsa). Det gäller en flicka som uttrycker hot om suicid vid ett antal tillfällen, samt har flickan hotat sin moder till livet. Flickan har inte erhållit något stöd från socialtjänst eller barnpsykiatri. Flickans självskadebeteende analyseras inte heller vidare i domen, utan konstateras enbart som problematiskt då hon uppfattas hotfull. I skälen för beslut om omhändertagande framkommer det inte heller ett vårdbehov på grund av flickans psykiska mående utan flickan omhändertas på grund av ett missbruk av främst alkohol samt på grund av hennes aggressiva beteende i hemmet.

Bland pojkdombarna framkommer det att majoriteten av pojkarna har erhållit någon form av stöd eller kontakt med både socialtjänst och/eller barnpsykiatri (främst BUP). I de flesta domarna förklaras pojkarnas psykiska ohälsa som resultat av ett aggressivt beteende, koncentrationssvårigheter samt oviljan att gränssättas av vuxna eller auktoritära. I en domarna kopplas pojkens psykiska ohälsa tillsammans med det faktum att han begått ett brott. Citatet i domen har inhämtats från ett rättspsykiatriskt utlåtande:

”...det framgår att XX lider av en allvarlig psykisk störning och han har begått gärningarna under påverkan av denna.”

(Pojke 17 år)

Det framkommer inte vad den psykiska störningen beror på eller vad det är för något. Det enda som framkommer i domen är hur pojken är utåtagerande och aggressiv mot familjemedlemmar, vilket är anledningen till att pojken haft återkommande kontakter med barnpsykiatrin.

I en annan av pojkdomarna framkommer att pojken lider av ett allvarligt missbruk av alkohol och har under några tillfällen blivit så pass berusad att han befunnit sig i livsfara på grund av alkoholförgiftning. I domen framkommer det att pojken även haft självmordstankar och att han vid minst två tillfällen skurit sig i handleden och hotat med suicid. Efter händelserna besökte pojken barnpsykiatrin där det bedömdes att pojken inte led av en depression utan att hans problematik var huvudsakligen på grund av hans alkoholkonsumtion. Vid bedömning av omhändertagande finns det ingen antydning till vårdbehov på grund av en psykisk ohälsa utan skälen för avgörandet beror på pojkens alkoholmissbruk.

Det nämns ytterligare i en av domarna att en pojke lider av suicidtankar. Även i denna dom är detta inte något som anses ligga till grund för ett vårdbehov utan nämns enbart i utredningen. I domen citeras pojkens psykologs uttalande gällande pojkens problematik:

”På test framtonar en yngling med stora relationella svårigheter samt något som närmast får kallas kognitivt handikapp.”

(Pojke 17 år)

Pojkar riskerar enligt tidigare forskning att i större uträkning än flickor utsätta sin mentala hälsa i relation till ett alkohol-och narkotikabruk (Street 2005). Vad som tycks skilja i diskursen bland domarna från 1996 jämfört med 2017 är hur pojkarnas psykiska ohälsa inte beskrivs som något enskilt och problematiskt i sig självt. I domarna beskrivs den psykiska ohälsan som sammanlänkat med ett aggressivt eller våldsamt beteende. Suicidala tankar eller självskadebeteende tycks inte ses som en problematik som behöver undersökas eller behandlas, istället uppfattas det som handlingar som är ett resultat av den unges riskfyllda beteende.

Detta går att uppfatta stämma överens med den konstruktionella mansnorm där pojkarnas känslor måste osynliggöras då det inte uppfattas som “manligt” att agera utifrån känslor. Istället för att

fokus läggs på att analysera och förstå deras känslor, förklaras den psykiska ohälsan som ett resultat av ett aggressivt eller våldsamt beteende eller på grund av någon annan typ av problematik (Kullberg et al 2012).

Street betonar även hur flickors mentala hälsa har varit bortprioriterad i kontrast till pojkarnas, vilket hon styrker med bland annat på statistisk hur många pojkar som tilldelats vårdinsatser (Street, 2005). Detta blir även synligt i domarna från 96 då de flesta av pojkarna haft någon typ av kontakt med barnpsykiatrin jämfört med flickorna där det är enbart en flicka som haft en sådan kontakt.

5.8 Ett aggressivt, våldsamt och hotfullt beteende

Gällande aggressivt-, våldsamt- och hotfullt beteende är beteendena karaktäristiska på ett liknande sätt som de beskrivs i domarna från 2017. Vad gäller beskrivningen av flickors hotfulla beteenden (i två domar) så har båda flickorna blivit omhändertagna på grund av både 2§ och 3§ LVU. Bådas hemmiljö beskrivs ha innefattat konflikter, aggressivitet och i en av flickornas fall har flickan även blivit sexuellt utnyttjad. Den ena flickan som haft "mycket aggressivitet i hemmiljön" samt blivit sexuellt utnyttjad under uppväxten beskrivs i domen på följande sätt:

"XX har två sidor. Den ena är mjuk och fin medan den andra sidan gör folk rädsla."

"XX är humörstörd."

(Flicka 16 år)

Samt:

"XX bör vistas på en sluten avdelning tills hon mognat."

(Flicka 16 år)

Till skillnad från pojkdombarna som presenteras nedan, uppfattas det inte i domarna att flickornas aggressiva beteende är av lika allvarlig karaktär som pojkarnas. I den flickdomen som presenterats ovanstående, och som är utmärkt som den med "allvarligast grad" av aggressivitet, erbjuder domen även en beskrivande förklaring som ger en möjlig förståelse för flickans aggressiva beteende. Vid analysarbetet kan konstateras att det inte beskrivs några omkringliggande faktorer eller förklaringar till våldsamheten bland pojkarna, och därmed uppfattas inte det aggressiva beteendet lika förståeligt bland majoriteten av pojkarna. Det kan därmed tolkas att i dessa domar från -96 är graden för acceptans gentemot flickors aggressiva beteende inte vara lika hög som för pojkarnas. Detta går att förstå utifrån att flickor/kvinnor som uppfattas aggressiva eller våldsamma avviker från den kvinnliga normen i en dubbel bemärkelse. Att vara våldsam, hotfull och aggressiv tolkas inte som kvinnligt och det blir därmed viktigare att bygga upp en förståelse till varför flickan beter sig som hon gör.

Liksom i de studerade pojkdombarna från 2017 innefattar de flesta av pojkdombarna från 1996 beskrivningar om aggressiva, våldsamma och hotfulla pojkar. Pojkarnas beteenden som beskrivs handla om ett behov att visa hårdhet eller tuffhet från domarna 2017, benämns i domarna -96 på ett liknande sätt men i annan formulering:

"XX behöver ett mer bestående stöd. Han hamnar ofta i situationer bland unga män där hans tendens till envisa lösningar i alltför schablonmässiga manliga positioner ställer till det för honom."

(Pojke 17 år)

Vid analys av denna dom synliggörs ett antagande med en bakomliggande förståelse kring mansnormen, även om detta också ligger till grund för pojkens vidare problematik. Vidare i domen beskrivs att pojkens aggressiva beteende började under högstadietiden då han beskrevs vara "busig och provocerande" och vid oprovocerade tillfällen gett sig på andra elever med "relativt kraftigt våld

genom sparkar”. Hans aggressiva beteende förklaras i domen inte avta. Efter cirka tre år uppmärksammas pojken missbruka alkohol och narkotika och i domen framkommer att pojken på grund av missbruket, erbjöds insats i form av behandlingshem. Pojken anses lida av ett allvarligt missbruk och utfört brott som stöld av flaggor och narkotikainnehav och bedöms med stöd av detta utsätta sin hälsa och utveckling för en påtaglig risk att skadas. Av domen framstår pojkens aggressiva beteende (som noterats vid start av högstadiet) inte uppmärksammas vidare förrän pojken börjar missbruka. Det aggressiva beteendet uppfattas neutraliseras i språket genom att även benämna pojken som busig, vilket reproducerar bilden av att den busiga pojken får vara lite våldsam ibland. Enligt konstruktionella föreställningar ska pojkar/män inte visa känslor utan istället vara hårda och kan i ringa slag tillåtas ha ett extrovert beteende. Även om detta är en kontroversiell syn på pojkar och män kan brottsstatistik ändå påvisa att män ännu är överrepresenterade kring brott och lagöverträdelser (Kullberg et al, 2012). I en dom beskrivs det att en pojke har svårt att säga nej till frestelser, vad syftas till kriminalitet och missbruk. Dessa frestelser beskrivs inte mer utförligt än så vilket kan tyda på samhällets förgivettagna syn och acceptans avseende pojkars beteenden och lockelser som innebär riskfaktorer.

Det aggressiva beteenden som uppvisas redan hos pojkar som barn, kan på grund av den normativa föreställningen om pojkar som busiga, accepteras. Det kan jämföras med Mattssons (2010) exempel på hur vuxna kan tala med flickor med mjuk röst och med en mer bestämd ton mot pojkar. Detta leder till en reproduktion av stereotypa könsroller där mannen genom bland annat samhällets tillåtande syn på hans aggressiva beteende behåller sin överordnad inom könsmaktsordningen.

6 SLUTDISKUSSION

6.1 Svar på frågeställningar

Studiens syfte har varit att undersöka hur rådande normer tar sig uttryck i LVU-domar samt studera hur skillnaden mellan kön och sexualitet kan formuleras i text. Studien har förankrats utifrån teorierna socialkonstruktivism, genusteori samt diskursanalys. I inledningen presenterades studiens frågeställningar:

Hur konstrueras kön och sexualitet i 3§ LVU-domar?

Har diskursen förändrats de senaste tjugo åren i 3§ LVU-domarna?

Svensk lagtext är utformad att vara könsneutral samt syftar till att främja jämställdhet oavsett kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, sexuell läggning med mera. I det sociala arbetet eftersträvas att vård och behandling vara jämställt. Trots detta synliggör forskning att det i praktiken görs skillnader på kön av professionella i mötet och behandlingen med klienter. I vår studie har vi uppmärksammat dessa skillnader och kan se ett mönster baserade på sociala konstruktioners föreställningar avseende kön och sexualitet (se även Butler 2007). Diskursen kring könskategorierna, flickor och pojkar, ter sig olika och beskriver hur förväntningar kan skilja sig beroende på könstillhörighet.

Vad som framkommit gällande hur diskursen förändrats sedan 1996 till 2017 gällande domar i LVU finns det tydliga skillnader rent textuellt och språkmässigt.

Vi uppfattar även en skillnad i hur ungdomar porträtteras i förhållande till vuxna eller auktoriteter. Detta framkommer bland annat genom citat som:

”XX behöver lära sig att rätta sig efter vuxenvärlden”

”XX är inte mogen att fatta egna beslut (...) Detta kan inte eller förväntas av honom eftersom han endast är 15 år gammal.”

(Pojke 15 år)

“XX måste styras och kontrolleras för att hon skall kunna få leva ett ordnat liv”

(Flicka 18 år)

Vi tolkar detta utifrån den förändring som har skett under de senaste åren kring hantering av barn och unga i rättssystemet. Det har under senare år riktats ett större fokus på barnperspektivet i bland annat rättsväsendet, där diskursen betonat hur viktigt det är att beakta barnet eller den unges upplevelser och önskemål. Vi antar även att införandet av mallverktyg som exempelvis Barnens behov i centrum (BBIC) har gett större utrymme för handläggare inom socialtjänsten där ett större beaktande finns gällande den unges perspektiv och talan. Vi antar även att diskursen förändrats i takt med samhällets strävan efter jämlikhet samt en breddad medvetenhet i sociala verksamheter kring genusteori.

Trots en förändring av diskursen och en, vad vi uppfattar, större medvetenhet kring normativa könsroller och genusteori i dagens bedömning av LVU, genomsyras domarna fortfarande av konstruktivistiska föreställningar gällande kön och sexualitet. Flickors sexualitet har under domarna från båda åren porträtteras som skör, hotad och i behov av skydd. Samtidigt har flickors sexuella “riskbeteende” upplevts som avvikande och problematiskt vilket har legitimerat ett omhändertagande (se även Schlytter 1999). Det upplevs finnas en kollektivistisk kunskap och förståelse gällande det faktum att flickor alltid är hotade och utsatta som sexuella objekt, vilket legitimerar flickornas vårdbehov. Samtidigt finns diskursen gällande den sexuellt aktiva flickan som inte “rättar sig” eller skyddar sig mot den hotfulla pojken/mannen och därmed avviker från den normativa bilden av en “god flicka”. Flickan hålls i denna diskurs paradoxalt som ansvarig för eventuella övergrepp då det är flickan själv som har positionerat sig själv i en riskzon.

Genomgående i alla domar vi undersökt diskuteras inte pojkars sexualitet på samma sätt, eller med samma utbredning som flickornas. Effekterna av detta går att förstå utifrån Foucaults (1976) begrepp gällande utestängningsmekanismer. Genom att tysta ner diskussioner gällande pojkars sexualitet blir istället diskussionen om flickornas sexualitet central. Detta tycks resultera i en ansvarsförskjutning mot flickorna, där flickorna själva måste stå till svars för sina egna och andras (riskfyllda) handlingar. Flickornas sexualitet blir en diskurs om vad som anses vara “en sund sexualitet” eller vad som anses vara avvikande och riskfyllt. Vilket i sin tur reproducerar en etablerad och erkänd kunskap gällande flickors sexualitet. Det är personerna som bedömer om flickan ska beredas vård eller inte som tilldelas tolkningsföreträdet och ges rätten till att tala om hur flickans sexualitet uppfattas.

För att återkoppla till Foucault (1976), menade han att diskurser kan användas för att kontrollera och disciplinera människor i en makthierarki. Den "erkända sanningen" baserat på den etablerade kunskapen, blir ett redskap i maktutövandet då systemet kan legitimera en kunskap hos vissa aktörer och samtidigt utesluta andra. Den obefintliga diskussionen om pojkars sexualitet är inte enbart problematiskt utifrån att diskussionen enbart handlar om flickorna, utan det blir även problematiskt då pojkarna inte ges utrymme eller möjligheter till att prata eller diskutera sin sexualitet (se även Wenneberg 2010).

Detta gäller även i diskurserna gällande aggressivitet där pojkars aggressiva, hotfulla och våldsamma beteende oftast ligger till grund för ett omhändertagande och som legitimeras genom en erkänd kunskap om pojkar/män som potentiella gärningsmän. Vi uppfattade att detta var tydligt i domarna då det låg stor fokus på att förklara bakomliggande eller miljörelaterade faktorer kring flickornas aggressiva beteende men när samma beteende beskrevs hos pojkarna fanns inte någon jämförlig redogörelse. Vi har tolkat detta utifrån att det finns en normativ bild av pojkar som busiga, aggressiva och hårda och så vidare (se även O'Neill 2005), vilket gör att det inte måste studeras eller förklaras bakomliggande faktorer till beteendet. På samma vis som vi diskuterar ovan, gällande vad som får sägas och inte sägas i diskursen gällande de ungas sexualitet, finns det samma typ av diskurs gällande aggressivitet och våldsbenägenhet.

Sammanfattningsvis kan vi urskilja skillnader baserade på den unges konststillhörighet i diskurserna gällande LVU och kring bedömningen för omhändertagandet. Vi upplever att det finns förgivettagna normer som blir till erkänd kunskap då besluten och bedömningen görs av experter och sakkunniga i rättsväsendet. Resultatet blir att normativa könsroller kan komma att påverka beslutet och därmed legitimera värden av den unga.

6.2 Diskussion av metod

Då studien genomfördes med en kritisk diskursanalys med fokus på hur kön konstrueras i text och språk var det fördelaktigt i studien att använda sig av kvalitativ metod. Metoden låter forskaren studera ett färre antal faktorer och gå in mer djupgående i materialet. Utifrån studiens frågeställningar hade vi inte haft användning av en kvantitativ metod då studien hade blivit ogenomförbar då det inte hade gått att studera denna typ av abstrakta diskurs (Denscombe 2009).

Vårt arbete har även förenklats genom användandet av kodning och kategorisering, vilket är förankrat i kvalitativ dataanalys. Den iterativa process som genomsyrat arbetet har varit användbar både för att sortera ut begrepp och teman men har också bidragit till att vi kontinuerligt hållit oss reflexiva kring våra egna värderingar och tolkningar (se även Hjern et al 2014).

Genom att använda oss av kritisk diskursanalys har bearbetningen och analysarbetet av materialet hjälpt oss att besvara våra frågeställningar. Detta på grund av att det krävs ett kritiskt förhållningsätt för att angripa, reflektera och studera normativa konstruktioner av kön och sexualitet (se även Winther Jørgensen & Philips 2000). Metoden har därmed varit behjälplig i detta arbete då syftet har varit att studera just dessa konstruktioner samt hur de produceras med hjälp av språk och text.

6.3 Förslag på framtida forskning

En aspekt som vi anser hade varit spännande att undersöka är rättssäkerheten i förhållande till beslut och bedömningar som tas på bas av normativa föreställningar om exempelvis kön.

I startskedet av vår studie övervägde vi att använda oss av det intersektionella perspektivet som teori för att kunna studera hur LVU-domar kan konstrueras olika beroende på tillhörighet av klass, kön och etnicitet. Vid studier av de första domarna när vi övervägde att använda det intersektionella perspektivet uppmärksammade vi att domar avseende ensamkommande ungdomar (som i domen har ett yrkande av en godman) var betydligt kortare än andra ungdomars domar. I de flesta av dessa domar bestod yrkanden från ungdomens godman eller socialsekreterare av korta utlåtanden som inte utgjorde vad vi tyckte (i jämförelse med andra domar) lika omfattande och grundlig motivering till LVU-beslutet. Detta hade vi tyckt varit intressant att studera vidare.

Vi har under analysen och med hänsyn till tidigare forskning förstått att problematik kring psykisk ohälsa tenderar till att bli osynlig vid tvångsomhändertagande då LVU. Då lagen inte är utformad på så vis att vården ska inkludera ungdomar med psykisk ohälsa eller psykiska diagnoser. Vi skulle tycka att det vore intressant att studera hur rekvisitet psykisk ohälsa hade tagit sig uttryck i LVU, då psykisk ohälsa bland unga är ett växande problem i dagens samhälle. Detta skulle kunna bidra till en större synlighet bland främst flickors behov av vård, då psykisk ohälsa i sig själv inte räcker för ett omhändertagande utan vården måste grundas på andra rekvisit. I fall då pojkars psykiska ohälsa blir synlig i bedömningen är detta nästan uteslutande på grund av en sammankoppling till ett aggressiv, hotfullt eller våldsamt beteende. Detta i sin tur leder till att psykisk ohälsa inte heller uppmärksammas eller förstås bland pojkarna vid ett omhändertagande eftersom fokus gällande insatser och behandlingar istället inriktas på det utåtagerande beteendet.

REFERENSER

Aspers, Patrik (2011). *Etnografiska metoder: att förstå och förklara samtiden. 2.*, [uppdaterade och utökade] uppl. Malmö: Liber

Bergström, Göran & Boréus, Kristina (2000). *Textens mening och makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig textanalys*. Lund: Studentlitteratur

Bryman, Alan (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder. 2.*, [rev.] uppl. Malmö: Liber

Butler, Judith (2007). *Genustrubbel: feminism och identitetens subversion*. Göteborg: Daidalos

Börjesson, Mats & Palmblad, Eva (red.) (2007). *Diskursanalys i praktiken. 1.* uppl. Malmö: Liber

Denscombe, Martyn (2009). *Forskningshandboken: för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna. 2.* uppl. Lund: Studentlitteratur

Foucault, Michel (2002). *Sexualitetens historia. Bd 1, Viljan att veta*. [Ny utg.] Göteborg: Daidalos

Friis, Eva (2005). *Socialtjänstlagens värdesystem. En analys av dess praktiska innebörd i sociala utredningar om barn*. Retfærd: Nordisk juridisk tidsskrift, 28(4), 60-75.

Förvaltningsprocesslag (1971:291)

Gemzøe, Lena (2002). *Feminism*. Stockholm: Bilda

Herz, Marcus (red.) (2012). *Kritiskt socialt arbete. 1.* uppl. Malmö: Liber

Hjerm, Mikael, Lindgren, Simon & Nilsson, Marco (2014). *Introduktion till samhällsvetenskaplig analys. 2.*, [utök. och uppdaterade] uppl. Malmö: Gleerup

Hydén, Margareta (2013). *Har sociala problem ett kön?* I Meeuwisse, Anna & Swärd, Hans (red.). *Perspektiv på sociala problem. 2.*, omarb. utg. Stockholm: Natur & kultur

Kullberg, Christian (red.) (2012). *Genus i socialt arbete. 1.* uppl. Malmö: Liber

Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga

Lag (1988:870 om vård av missbrukare i vissa fall

Lloyd, Gwynedd (red.) (2005). *'Problem' girls: understanding and supporting troubled and troublesome girls and young women*. London: RoutledgeFalmer

Mattsson, Tina (2010). *Intersektionalitet i socialt arbete: teori, reflektion och praxis. 1.* uppl. Malmö: Gleerup

Motion 2011/12:Ju224

- Fairclough, Norman (1992). *Discourse and social change*. Cambridge: Polity
- Fairclough, Norman (2001). Critical discourse analysis as a method in social scientific research. I Meyer, Michael & Wodak, Ruth (red.) (2001). *Methods of critical discourse analysis*. London: SAGE
- O'Neill, Teresa (2005) *Girls in trouble in the child welfare and criminal justice system*. I Lloyd, Gwynedd (red.). *'Problem' girls: understanding and supporting troubled and troublesome girls and young women*. London: RoutledgeFalmer, 114-129
- Prop.1989/90:28
- Regeringsform (1974:152)
- Ritzer, George (2013). *Sociologisk teori*. 4. uppl. Malmö: Liber
- RÅ 2010 ref. 24 <https://lagen.nu/dom/ra/2010:24> Hämtad 2017-11-28
- Sahlin, Ingrid (2013). Sociala problem som verklighetskonstruktioner. I Meeuwisse, Anna & Swärd, Hans (red.). *Perspektiv på sociala problem*. Stockholm: Bokförlaget Natur & Kultur
- Schlytter, Astrid (1999). *Kön och juridik i socialt arbete: tillämpningen av 3 § LVU på länsrättsnivå*. Lund: Studentlitteratur
- SiS (2008). *Kön och behandling inom tvångsvård - en studie av hur vården organiseras med avseende på genus*. <https://www.stat-inst.se/> PDF. Hämtad 2017-11-27
- Socialtjänstlag (2001:453)
- Street, Cathy (2005) *Girl's mental health problems: Often hidden, sometimes unrecognised?* I Lloyd, Gwynedd (red.). *'Problem' girls: understanding and supporting troubled and troublesome girls and young women*. London: RoutledgeFalmer, 37-51
- Vetenskapsrådet (2011) God forskningssed.
- Wenneberg, Søren Barlebo (2010). *Socialkonstruktivism: positioner, problem och perspektiv*. 2. uppl. Malmö: Liber
- Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise (2000). *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur

BILAGA 1

Målnummer:

14004-16
13460-16
521-17
2589-17
12658-16
4806-17
520-17
13997-16
4293-17
1644-17
13909-16
3757-17
12795-16
12615-16
1696-17
1630-17
528-17
669-17
41-17
220-17
1201-17
526-17
13536-95
2706-96
3860-96
1718-96
2287-96
2286-96
2261-96
2708-96
713-96
3742-96
13436-95
13735-95
712-96
13316-95
1104-96
1020-96
13006-95
12630-95